

Eṭ-Ṭalāk Suresinin 4. Ayetindeki *ve'l-lāṭ lem yaḥidne* İfadesinin Anlam ve Yorumu Üzerine

FATİH ORUM

İstanbul Üniv. İlahiyat Fakültesi
fatihorum75@gmail.com

ZEKİ BAYRAKTAR

Üroloji Uzmanı, Özel Pendik Hospital Başhekimisi

Öz

Fıkıhın en tartışmalı konularından birisi hiç şüphesiz “küçüklerin evlendirilmesi” meselesidir. Tefsir ve fıkıh kaynaklarında söz kesme veya nişanlama gibi örfi bir takım uygulamalar olarak yorumlanmak istenen bu mesele, kaynaklardaki buluş öncesi cinselliğin zikredildiği tartışmalara bakılacak olursa, gerçek bir nikâh olgusu çerçevesinde ele alınmış ve kızların küçük yaşta evlendirilebileceği yönünde görüşler serdedilmiştir. Bu çarpık düşüncenin başta söz konusu eserler olmak üzere Müslümanlar arasında dallanıp budaklanmasının muhtemel pek çok nedeni olmalıdır. Ancak asıl can acıtıcı olan husus, bu düşüncenin Kur’an’dan hareketle temellendirilmek istenmiş olmasıdır. Öyle ki fıkıh ve tefsir eserlerinde eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen *ve'l-lāṭ lem yaḥidne* (... ve hayız görmeyenler ise ...) ifadesiyle küçük kızların kast edildiği ileri sürülmüş, bu noktada neredeyse tam bir mutabakat sağlanmıştır. Bu makalede bu yaklaşımın temel açmazları tahlil edilmiş, bu çerçevede insanın biyolojik gelişim süreci dikkate alınarak söz konusu ifadenin nasıl anlaşılması gerektiği tartışılmıştır. Bu çerçevede makale, ilgili Kur’an ayetinin incelenmesini ve meselenin tıbbi yönden tahlilini içeren iki kısımdan oluşmaktadır.

Anahtar kelimeler: Nikah, Âdet (görmek), İddet, Küçüklerin evlendirilmesi

Abstract

Remarks on the Meaning and Interpretation of the Verse 4 of the Sūra al-Ṭalāk

One of the most remarkable issues in Islamic jurisprudence is “underage marriage”. Regarding this point, comments and interpretations are found in Tafsir and Fiqh sources to the effect that underage marriage or underage relation was not understood as traditional marriage customs and rites such as betrothal or engagement, but rather the actual wedlock. This issue was dealt with in these sources within the discussions on the permissibility of marrying underage girls. There should be probable reasons that may explain why such a perverted idea was widespread within the sources and the Muslim community. And yet the really offensive point is the fact that this idea was intended to be warranted by Qur’anic verses. And to this end, the expression *wa'l-lāṭ lam yaḥidna* (... and the ones who do not menstruate ...) in the surah 65/al-Ṭalāk: 4 has been taken to mean ‘the under-aged girls’ and almost a consensus is reached on this meaning. Comprised of two sections, this study aims to show the exegetical problems of this approach and also attempt to interpret that expression by taking into account the process of human biological development.

Keywords: Marriage, Menstruation, ‘Iddah, Waiting period, Underage marriage

Giriş

Fıkıhın en dikkat çekici konularından birisi hiç şüphesiz “küçüklerin evlendirilmesi” meselesidir. Bilinen bir iki muhalif görüş hariç tutulursa,¹ 20. yüzyıl başlarına kadar,² velileri tarafından küçüklerin evlendirebileceği hususunda ulema arasında tam bir ittifak olduğu söylenebilir.³

Fıkıhta küçüklerin evlendirilmesi ile kastedilen, gerçek anlamda bir nikah olmayıp, söz kesme, nişanlama gibi örfi bir takım uygulamalar mıydı? Ve yine küçüklerle ilişkiden, istisnâî bir takım istenmeyen durumlar kastedilmiş; küçükler için iddetten⁴ bahsedilmesi, ‘halvet-i sahîha’⁵ düşüncesinden kaynaklanmış olabilir miydi?⁶ Üzülerek söylemeliyiz ki,

¹ Küçüklerin evlendirilemeyeceği görüşünde olanlar arasında İbn Şubrume, Ebü Bekr el-Eşamm ve ‘Uşmân el-Bettî’nin adı geçmektedir; bkz. Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beirut, 1989), c.4, s.212; ‘Alâ’uddîn el-Kāsânî, *Bedâ’ü’ş-Şanâ’î’ fî Tertîbi’ş-Şerâ’î’* (Beirut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1982) c.2, s.240. Es-Serahsî, İbn Şubrume ve Ebü Bekr el-Eşamm’ın, en-Nisâ’ suresininin 6. ayetine göre, bulûğa erinceye kadar küçüklerin evlendirilmeyeceği, kaldı ki böyle bir tasarrufun hiçbir faydasının olmadığını söylediklerini nakleder ve Ebü Bekr el-Eşamm’ın sağır olduğu için (!) konuyla ilgili rivayetleri duyması olacağı söyler; bkz. es-Serahsî, *el-Mebsût*, c.4, s.212. İbn Şubrume’nin, bulûğa erinceye kadar babanın küçük kızını evlendiremeyeceğini, Rasûlullah’ın ‘Â’îşe ile evlenmesinin mehirsiz, mevhubê olarak ve dörtten fazla kadınla evlenebilmesi gibi Rasûlullah’a mahsus fiillerden olduğunu söylediği de rivayet edilir. Bkz. İbn Hazm, *el-Muḥallâ* (Beirut: Dâru’l-‘Afâki’l-Cedîde, tsz.), c.9, s.459. Ayrıca bkz. Muhammed b. ‘Alî eş-Şevkânî, *Neylu’l-Evḫâr* (Beirut: Dâru’l-Cil, 1973), c.6, s.252). 1917 Osmanlı Aile Kararnamesi’nin, konuyu düzenleyen 7. maddesinin gerekçeleri bağlamında da İbn Şubrume ve Ebü Bekr el-Eşamm’ın görüşlerine atıfta bulunulur; bkz. *Hukuk-i Aile Kararnamesi ve Esbâb-ı Mûcibe Lâyhası* (İstanbul: Matbaa-i Orhaniyye, 1336), s.10.

² 1917 Osmanlı Aile Kararnamesininin 7. maddesi şöyle düzenlenmiştir: “On yedi yaşını tamamlamamış erkek çocuk ile dokuz yaşını tamamlamamış küçük kız hiçbir kimse tarafından evlendirilemez.” Bu kararname ancak 1919 yılına kadar yürürlükte kalabilmiştir.

³ Mezhepler arasında bir takım farklılıklar olsa da genelde baba, dede, vasî, hâkim ya da asabelerden birinin velayet sebebiyle küçükleri evlendirebileceği kabul edilir. Hanbelîlere göre küçükleri baba, vasî ya da hâkim, Mâlikîlere göre baba, dede, vasî ya da hâkim, Hanefîlere göre baba, dede ve bunun dışındaki asabelerden biri, Şâfi’ilere göre de baba ve dede evlendirebilir; bkz. Vehbe Zuḫaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuh* (Dimeşk, 1989), c.7, s.180 vd. Hanefîlere göre, şayet velayet icbârî ise, yani küçükler baba veya dedeleri tarafından evlendirilmişse bu durumda, evlendirilen bu çocukların bulûğa erdikten sonra muhayyerlik yani hâkime başvurup evliliği feshedebilme hakları da bulunmamaktadır. Ebü Hanîfe ve Muhammed’e göre küçüğü baba veya dedesi evlendirirse, bulûğ muhayyerliği yoktur. Ebü Hanîfe’ye göre hâkimin evlendirmesi durumunda da bulûğ muhayyerliği yoktur. Ebü Yûsuf’a göre küçükleri kim evlendirirse evlendirsün bulûğ muhayyerliği yoktur. Ebü Yûsuf dışındakilere göre, baba veya dedesi dışındaki birisi tarafından evlendirilen kız çocuğu bulûğa erdiğinde muhayyerlik hakkı vardır. Bu durumda bulûğa eren ve nikahın ne olduğunun bilincinde olan kızın sükütu rıza anlamına gelir. Bulûğa erdiğinde bakire değilse yani kendisiyle ilişkiye girilmiş ise bu durumda nikahın devamına ya da feshine dair sarîh ifadesi aranır. Çünkü bu, dul kabul edilir. Bkz. Muhammed b. el-Ḥasen eş-Şeybânî, *el-Câmi’ü’ş-Şagîr* (Beirut: ‘Âlemu’l-Kutub, 1986), s.171; ‘Abdullah b. Maḥmûd el-Mavṣilî, *el-İhtiyâr* (İstanbul, 1984), c.3, s.94; ‘Abdulḡanî el-Meydânî, *el-Lubâb fî Şerhi’l-Kitâb* (İstanbul, tsz.), c.3, s.10.

⁴ Kur’an’da iddet, boşanma veya kocanın ölümü halinde, diğer başka sebepler de olmakla birlikte, kadının yeni bir nikah akdi ve mehirlere eski eşi ya da bir başkasıyla evlenebilmesi için beklemesi gereken süreyi ifade eder.

⁵ Fıkıhta *halvet-i sahîha*yla, kadın ve erkeğin nikah akdi sonrasında başkalarının muttali olamayacağı kapalı bir mekanda ve cinsi münasebete bünyevî, şer’î veya tabiî bir engelin bulunmaması kaydıyla baş başa kalmaları kastedilir. Bkz. es-Serahsî, *el-Mebsût*, c.6, s.16; Orhan Çeker, “Halvet,” *DİA*, c.15, s.384.

⁶ Kiyâ el-Herrâsî, İbn Şubrume ve Ebü Bekr el-Eşamm’ın, et-Talâk suresinin 6. ayetinde geçen وَالَّذِي لَمْ يَحْضُرْ ifadesinden hareketle, bulûğdan önce kendisiyle ilişkiye girilmesi gibi şüpheli durumlarda,

meseleyi detaylı bir şekilde her ele aldığımızda, bu hüsnüzanların esasında hüsnükuruntudan ibaret olduğunu gördük. Bunu birkaç şekilde doğrulayabiliriz.

İlk olarak, fıkıh ve tefsir eserlerinde, bulûğ öncesi dönemle ilgili olarak cinselliğin zikredildiği ifadelerin varlığıdır. Mesela, Hanefî mezhebinin fıkıh birikimini ilk kez kayıt altına alan kişi olarak bilinen Muḥammed b. Ḥasen eṣ-Şeybānî'nin (ö.189/805), *el-Cāmi'ü's-Şagîr* adlı eserinde şu ifadeler geçer:

Bir adam, kardeşinin küçük oğlunu yine diğer kardeşinin küçük kızı ile evlendirirse, bu evlilik caizdir; küçüklerin, bulûğa erdiklerinde muhayyerlik hakları vardır. Nikahın ne olduğunu bilmesi durumunda kızın sükûtu rıza sayılır; nikahın ne olduğunu bilmiyorsa, öğreninceye dek muhayyerlik devam eder. Erkek de, “razıyım” demedikçe yahut kendisinden razı olduğuna dair bir bilgi gelmediği müddetçe muhayyerdur. Bulûğdan önce, kocasının kendisiyle ilişkiye girdiği küçük kız çocuğu da böyledir.⁷

El-Mavşilî (ö.683/1284)'ye ait *el-İhtiyār* isimli eserde de şu ifadeler geçer:

... Küçükleri, baba ve dedeleri dışındakiler evlendirirse, bulûğa erdiklerinde küçüklerin muhayyerlik hakları vardır. Bulûğa erdiklerinde nikahın devamına da karar verebilirler feshedilmesine de ... Bakirenin, bulûğa erdiğinde sükût etmesi, nikahın ne demek olduğunu biliyorsa rıza anlamına gelir ... Bulûğa ermeden kendisiyle ilişkiye girilmiş ise rızasını ya da reddini açık bir şekilde dile getirmesi gerekir.⁸

El-Kāsānî (ö.587/1191) ise nafaka konusunu ele aldığı bölümde şu örneği verir:

... Aynı şekilde kendisiyle cinsel ilişkinin tasavvur edilebildiği (benzerleriyle ilişkiye girilebilen) küçük kız çocuğuna, cinsel ilişkiye girildikten sonra kocası tarafından boşanırsa, üç ay nafaka ödenir. Üç aylık

küçüklerin iddetinden bahsedebileceğini, dolayısıyla bunun istisnâî bir durum olduğunu düşündüklerini söyler. Bkz. Kiyā el-Herrāsī, *Aḥkāmü'l-Kur'ān* (Kahire, 1974), c.1, s.315. Es-Semerḳandî, *halvet-i saḥîhadan a) âyise*, b) küçük kız çocuğu ve c) otuz yaşına kadar âdet görmeyenin iddetleri vesilesiyle bahseder ve bunlarla ilişkiye girilmesi veya saḥîh bir nikahta saḥîh halvet olması durumunda iddetin üç ay olduğunu söyler. Es-Semerḳandî karı ya da kocanın cinsel ilişkiye giremeyecek derecede hasta olması yahut cinsel ilişkinin tasavvur edilemeyeceği kadar küçük olmalarını, hissi bir sebepten dolayı cinsel ilişkinin mümkün olmaması sebebiyle saḥîh nikahta fâsîd halvetin örneği olarak verir ve bu durumda iddet gerekmediğini belirtir. Es-Semerḳandî, daha sonra eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ve el-Aḥzāb suresinin 49. ayetlerini zikreder. Bkz. 'Alā'uddîn es-Semerḳandî, *Tuḥfetu'l-Fuḳahā'* (Beyrut, 1993), c.2, ss.244-245.

⁷ Eṣ-Şeybānî, *el-Cāmi'ü's-Şagîr*, ss.170-171.

⁸ El-Mavşilî, *el-İhtiyār*, c.3, s.94.

iddeti beklerken bu kız âdet görmeye başlarsa yeni baştan *kur'* iddeti beklemeye başlar, iddeti bitene kadar nafaka ödenir.⁹

Eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen **وَالَّتِي لَمْ يَحِضْنَ** (ve âdet görmeyen kadınlar ise ...) ifadesiyle kastedilenin, kocaları tarafından kendileriyle ilişkiye girilmiş kız çocukları olduğunu söyleyen müfessir eṭ-Ṭaberī (ö.310/923), eḍ-Ḍahḥāk (ö.105/723)'a dayandırılan şu rivayeti nakleder:

Eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen **وَالَّتِي يَبْسُنُ مِنَ الْمَجِضِ مِنْ نِسَائِكُمْ** (kadınlarınızdan âdetten kesilenler ...) ifadesiyle kocamış kadınlar kastedilmektedir. **وَالَّتِي لَمْ يَحِضْنَ** (ve âdet görmeyen kadınlar da ...) ifadesiyle de kendisiyle ilişkiye girilmiş olup âdet görme yaşına ulaşmamışların iddetlerinin üç ay olduğu bildirilmektedir.¹⁰

Geleneksel anlayışta, küçüklerin evlendirilmesinde cinselliğin de tasavvur edildiğinin ikinci delili de klasik kaynaklarda, küçüklerin evlendirilmesinin temellendirilmesinde sergilenen tutumdur. Makalenin ilerleyen aşamalarında da görüleceği üzere, eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen **وَالَّتِي لَمْ يَحِضْنَ** ifadesiyle küçüklerin kastedildiğine dair genel bir kabul vardır. Bu ayette, bulûğa ermediği için âdet görmeyen küçük bir kız çocuğunun iddetinin düzenlendiğinin düşünülmesi, el-Aḥzāb suresinin 49. ayeti¹¹ dikkate alındığında, küçük çocukla ilişkiye girilmesi durumunun tasavvur edildiğini göstermektedir. Çünkü el-Aḥzāb suresinin ilgili ayetinde cinsel ilişki vuku bulmadan gerçekleşen boşamalarda kadınların iddet beklemesinin gerekmediği açık bir şekilde hükme bağlanmıştır. Bu durumda, eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen **وَالَّتِي لَمْ يَحِضْنَ** ifadesi ile küçüklerin kastedildiğini söylemek, onlarla ilişkinin tasavvur edilebildiğini göstermektedir. **وَالَّتِي لَمْ يَحِضْنَ** ile kastedilenlerin, kendisiyle ilişkiye girildikten sonra kocaları tarafından boşanan küçükler olduğunu söyleyenler¹² bu durumu dile getirmiş olmalıdırlar. Yukarıda yer verdiğimiz üzere, gerek eṭ-Ṭaberī'nin gerekse de nakilde bulunduğu eḍ-Ḍahḥāk'ın, **وَالَّتِي لَمْ يَحِضْنَ** ifadesiyle kastedilenin “kendisiyle ilişkiye girilmiş kız çocukları” olduğunu söylemesinin temelinde muhtemelen, kendileriyle cinsel ilişkiye girilmeden kocaları tarafından boşanan kadınların iddet beklemesine gerek

⁹ El-Kāsānī, *Bedā'î'u 'ş-Şanā'î'*, c.4, s.18.

¹⁰ Muḥammed b. Cerīr eṭ-Ṭaberī, *Cāmi'u'l-Beyān* (Beyrut, 1992), c.12, s.134. Bu kitap bundan sonra *Tefsīr* şeklinde anılacaktır.

¹¹ El-Aḥzāb suresinin 49. ayeti şöyledir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَكَتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَنْعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا “Ey iman edenler! Mümine kadınlarla nikahlandığınızda, sonra da dokunmadan onları boşadığınızda sizin için iddet beklemelerine gerek yoktur. Onlara bir şeyler verin ve güzel bir şekilde serbest bırakın.”

¹² Eṭ-Ṭaberī, *Tefsīr*, c.12, s.134; İbn Hāzım, *el-Muḥallā*, c.10, ss.45-46.

olmadığını bildiren el-Ahẓāb suresinin 49. ayeti vardır. Benzer durum sebebiyle olsa gerek, iddetin gerekmesi için ilişki ya da sahih bir nikah akdinde sahih bir halvetin olması gereğine de değinenler vardır. Mesela es-Semerqandī (ö.539/1144) ve el-Kāsānī, a) küçük kızların, b) âdetten kesilenlerin ve c) küçüklük ya da yaşlılığa bağlı olmaksızın temelde âdet görmeyen kadınların, et-Talāk suresinin 4. ayeti gereği, Kamerî ay hesabına göre iddet beklemelerine hükmedilmesi için bu kişilerle cinsel ilişkiye girilmiş ya da sahih bir nikah altında sahih bir halvetin gerçekleşmiş olması gerektiğini belirtir ve el-Ahẓāb suresinin 49. ayetini zikrederler.¹³ Es-Semerqandī, karı ya da kocanın cinsel ilişkiye giremeyecek derecede hasta olması yahut cinsel ilişkinin tasavvur edilemeyeceği kadar küçük olmalarını, hissî bir sebepten dolayı cinsel ilişkinin mümkün olmaması sebebiyle sahih bir nikah akdinde fâsid halvetin örneği olarak verir ve bu durumda iddet gerekmediğini söyler.¹⁴ Fıkıhta *halvet-i sahihadan* kastedilenin, kadın ve erkeğin nikah akdi sonrasında başkalarının muttali olamayacağı kapalı bir mekanda ve cinsi münasebete bünyevî, şer'î veya tabîi bir engelin bulunmaması kaydıyla baş başa kalmaları¹⁵ olduğu düşünülürse, klasik kaynaklarda bulûğ öncesi küçüklerle cinsel ilişkiye girilebileceğinin tasavvur edildiği rahatlıkla söylenebilir. Kaldı ki es-Semerqandī'nin, “kendisiyle ilişkinin tasavvur edilemediği küçük kız ve erkek” ifadesinden, kendisiyle ilişkinin tasavvur edilebildiği küçüklerin olduğunu kabul ettiği de çıkar. Zaten o da diğerleri gibi, et-Talāk suresinin 4. ayetinin kapsamına küçüklerin girdiğini açıkça söylemektedir.¹⁶

Fıtrat olarak tanımlanan Allah'ın dininde¹⁷ ve usve-i hasene olarak vasıflandırılan¹⁸ Hz. Muhammed'in (s.a.s.) uygulamalarında yerinin olamayacağını düşündüğümüz bu vakıanın, ümmet içinde dallanıp budaklanarak kök salmış olmasının, pek tabii ki açıklanabilir sebepleri olmalıdır. Pek çok konu gibi bu konuda da Yahudi kültürünün etkisinin olduğu düşüncesi, konuyla ilgili her yeni okumada biraz daha kuvvet bulmakta¹⁹ ve bu alanda yeni çalışmalara duyulan ihtiyacı arttırmaktadır.

¹³ Es-Semerqandī, *Tuhfe*, c.2, ss.244-245; el-Kāsānī, *Bedā'î*, c.3, s.192.

¹⁴ Es-Semerqandī, *Tuhfe*, c.2, ss.244-245.

¹⁵ Es-Seraḥsī, *el-Mabsūṭ*, c.6, ss.16; Orhan Çeker, “Halvet,” *DİA*, c.15, s.384.

¹⁶ Es-Semerqandī, *Tuhfe*, c.2, ss.244-245.

¹⁷ 30/er-Rûm: 30.

¹⁸ 33/el-Ahẓāb: 21.

¹⁹ Liliانا Vana, *Yahudilikte Kadın*, terc. Mehmet Aydın (Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2013), s.137 vd.; Hakkı Ş. Yasdıman, “Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler,” *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2002), s.113.

Biz bu çalışmamızda, küçükler için nikahın tasavvur edilebilir olduğu bağlamında kendisine en fazla atıfta bulunulan eṭ-Talāk suresinin 4. ayetinde geçen وَالْيَ لَمْ يَحِضْنَ وَالْيَ ifadesiyle kastedilenin ne olduğunun ortaya konabilmesi için kitâbî ve kevnî ayetleri²⁰ birlikte okuma denemesi yapacağız.²¹

Çalışmamızda üzerinde yoğunlaştığımız eṭ-Talāk suresinin 4. ayeti ve meâlî şöyledir:

وَالْيَ يَبْسَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ وَالْيَ لَمْ يَحِضْنَ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا

“Tereddüt yaşamanız halinde,²² (kocaları tarafından boşanmış) kadınlarınızdan âdetten kesilenlerin iddeti üç aydır. Âdet görmeyenlerin iddeti de öyle. Hamilelerin beklemeleri gereken süre, çocuklarını doğuruncaya kadardır. Her kim Allah’tan çekinirse Allah ona işinde bir kolaylık verir.”

Yukarıdaki ayet, kocası tarafından boşanan ve yaşının ilerlemesi sebebiyle âdetten kesilen (*âyise*)²³ kadının iddetinin üç Kamerî ay olduğunu bildirmektedir. Ayette وَالْيَ لَمْ يَحِضْنَ (ve âdet görmeyenler de ...) ifadesiyle kastedilen kadınların iddetinin de üç ay olduğu görülmektedir. Ayrıca ayet, kocası tarafından boşanan hamile bir kadının iddetinin, çocuğunu doğurması ile sona ereceğini bildirmektedir. El-Bakara suresinin 228. ayetine göre, kocaları tarafından boşanmaları halinde üç *kur*²⁴ iddet beklemeleri

²⁰ Kur’an’da ayet kelimesi, Kur’an içindeki ayetler anlamına geldiği gibi, etrafımızda her an müşahade ettiğimiz, Allah’ın kanunları anlamına da gelmektedir (41/Fuṣṣilet: 53).

²¹ Velileri tarafından küçüklerin evlendirilebileceğine dair furû-i fıkıh ve usûl-i fıkıhta ne tür delillerin kullanıldığına dair bkz. Fatih Orum, “Kur’an Işığında Küçüklerin Evlendiril(eme)meselesi,” *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2009), s.139 vd.

²² Ayette geçen “إِنْ ارْتَبْتُمْ = şüphe ederseniz” ifadesiyle neyin kastedildiğine dair iki görüşten bahsedilmektedir. İlki, “gelen kanın âdet kanı mı yoksa istihâze kanı mı olduğundan şüphelenirseniz”, ikinci görüş de “âdetten kesilenler ile âdet görmeyenlerin iddeti hususunda tereddüt ederseniz” şeklindedir. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942), ifadeyi ikinci şekliyle anlamakta, âdet görmekten ümidini kesenlerden bahseden ifadenin, “âdetten kesilip kesilmediğinden şüphelenirseniz” şeklinde anlaşılmasının mümkün olmadığını belirtmektedir. Bkz. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, c.6, s.5065. *İrtiyâb* ile kastedilenin ne olduğuna dair tartışmalar için bkz. eṭ-Taberî, *Tefsîr*, c.12, s.134; Ebû Bekr İbnu’l-Arabî, *Ahkâmü’l-Kur’an* (Beyrut, tsz.), c.4, s.1837.

²³ *Âyise*, “ümidini kesmiş kadın” demektir. Ayette “ve’l-lâ’î ye’İsne mine’l-mahîṭ” ifadesi geçmektedir. Bu, âdetten ümidini kesmiş, yani artık âdet görmeyecek yaşa ulaşmış kadın anlamındadır. Türkçede, menopoza giren kadın olarak tercüme edilebilir. Fıkıhta âdetten kesilme yaşı olarak çeşitli görüşler ileri sürülür. 50-55 yaş görüşünün hakım olduğu söylenebilir (Yunus Vehbi Yavuz, “Âyise,” *DİA*, c.4, s.253).

²⁴ El-Bakara suresinin 228. ayetinde, düzenli âdet gören ve kocaları tarafından boşanan kadınların iddetlerinin (bu ayette iddet kelimesi geçerse de eṭ-Talāk suresinin 4. ayete geçtiği için bu süreye de iddet denilmektedir. Burada iddetle kastedilen, eşini boşayan kocaya, nihai karar vermesi için tanınan süredir) üç *kur* (=âdet döngüsü, siklus) olduğu hükme bağlanmıştır. Eṭ-Talāk suresinin 1. ayetinde kadınların, kocaları tarafından iddetleri içerisinde boşanmaları gerektiği bildirilir. Burada iddetle kastedilen, boşamanın geçerli olabilmesi ve üç *kur* luk sürecin başlatılabilmesi için gözetilmesi gereken dönemdir ki bu da kadının, kendisiyle cinsel ilişkiye girilmediği temizlik dönemidir. Nitekim el-Bakara suresinin 228. ayetinde kocaları tarafından boşanan kadınlardan kendi başlarına üç *kur* beklemeleri istenmektedir. Kendi başlarına demek, cinsel ilişkiye girilebileceği halde girmeden demektir. Bu, kadının âdet döngüsü içinde, temiz olduğu dönem demektir. Çünkü zaten el-Bakara suresinin 222. ayetine göre

gerekenler, âdet gören kadınlardır. Aynı surenin 234. ayetinde de kocası ölen bir kadının dört ay on gün beklemesi gerektiği bildirilir.

Eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen وَاللّٰی لَمْ یَحِضْنَ ifadesiyle kastedilenin ne olduğu, bizim bu çalışmamızda cevabını aradığımız sorudur. Bu sorunun cevabını bulmak için kitâbî ve kevnî ayetleri beraber okumaya çalışacağız. Bu bağlamda, ifadenin ne anlama geldiğinin doğru bir şekilde tespit edilebilmesi için Kur'an'ın iç bütünlüğünü dikkate alarak konuyla bağlantılı olduğunu düşündüğümüz diğer ayetleri de ele almaya çalışacağız. İfadeyi Arap dili açısından da değerlendirdikten sonra, ifadenin doğru tespiti için konuyla ilgili bir takım tıbbî verilere değinecek ve bir sonuca ulaşmaya çalışacağız. Ancak öncesinde, bir fikir vermesi amacıyla, ifadenin fıkıh, tefsir, hadis ve meallerde ele alınış biçimlerine de kısaca temas edeceğiz.

1. İfadenin Gelenekte Ele Alınışı

A. Fıkıh Eserlerinde

Rasûlullah'ın 'Âişe validemizle henüz bir kız çocuğu iken nikâhlanmasının, babaları tarafından küçüklerin evlendirilmesinin cevazının delili olduğunu söyleyen es-Seraḥsî, en-Nisâ' suresinin 6. ayetinde geçen حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النُّكَاحَ (nikah çağına ulaşıncaya dek) ifadesinden dolayı küçüklerin evlendirilmesine karşı çıkan İbn Şubrume ve Ebû Bekr el-Eşamm'a cevaben eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen وَاللّٰی لَمْ یَحِضْنَ ifadesini delil getirir. Es-Seraḥsî, ayetin ilgili kısmında, Allah'ın, kız çocuklarının iddetini bildirdiğini, şer'an iddetin sebebinin de nikah olduğunu, bunun da kız

âdet döneminde kadınlarla ilişkiye girmek yasaktır. Konuyla ilgili hadislere (Ebû Dâvûd, K. eṭ-Ṭalāk, B. 4.) bakıldığında da kadınların âdet esnasında değil, kocalarıyla ilişkiye girmedikleri temizlik döneminde boşamaları gerektiği hükmü teyid edilmektedir. (Âdet gören için gözetilmesi gereken, kadının temizlik döneminde olma ve kendisiyle cinsel ilişkiye girmeme şartı, ileri yaş sebebiyle âdetten kesilen, çeşitli sebeplerden dolayı âdet görmeyen ya da hamile olanlar için geçerli değildir.) Buradan hareketle, âdet gören ve kocaları tarafından boşanan kadınların beklemeleri gereken üç *kur*'un başlangıcı kadının âdet gördüğü dönemle başlar. Ancak bu dönemde kadın boşanamayacağı için boşama, kadının, kendisiyle ilişkiye girilmediği temizlik döneminde olur. Bu ikisi bir *kur*' eder. Buna iki *kur*' daha eklendiğinde üç *kur*' tamamlanmış olur. Bu, *kur*' kelimesinin lûgat anlamına da uygun düşmektedir. Böyle olduğunda üç *kur*' ile, üç âdet ve üç temizlik kastedilmiş olur. Bunu şöyle gösterebiliriz:

çocuğunun evlendirilmesinin tasavvur edilebileceğine delil teşkil ettiğini söyler. Ancak es-Seraḥsî, en-Nisâ' suresinin 6. ayetinde geçen حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا كَتَمُوا الْفَرْجَ ifadesiyle kastedilenin ihtilam olduğunu da söyler.²⁵ Es-Seraḥsî, boşama iddetini ele aldığı bölümde de aynı ifadeden (وَالْيَوْمِ لَمْ يَحْضُنْ) kastedilenin küçük kız çocuğu olduğunu belirtir.²⁶

Ay hesabına göre iddet türlerini önce “asıl” ve “bedel” olarak ikiye ayıran el-Kāsānî, ilkinde ölüm iddetini örnek gösterir. Ay hesabına göre belirlenen, hayızdan bedel olan iddeti ise a) küçük kız çocuğunun iddeti, b) âdetten kesilenin (*âyise*) iddeti ve c) ergenlik çağına ulaşmış olmasına rağmen baştan beri hiç âdet görmemiş kadının²⁷ iddeti olmak üzere üçe ayırır. El-Kāsānî, bu tür bir iddete hükmetmek için, kadının yaşının a) küçük, yani çocuk, b) âdetten kesilecek kadar büyük olmasını ya da c) kadının küçüklük yahut yaşlılığa bağlı olmaksızın temelde âdet görmüyor olmasını şart koşar ve delil olarak eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetini zikreder. El-Kāsānî, zikredilen kişiler için ay hesabına göre iddete hükmetmenin ikinci şartı olarak da bu kişilerle cinsel ilişkiye girilmiş veya sahîh bir nikah altında sahîh bir halvetin gerçekleşmiş olmasını söyler ve bunun delili olarak da el-Aḥzâb suresinin 49. ayetini delil getirir.²⁸

Es-Semerḳandî, yukarıda öğrencisi el-Kāsānî'nin dile getirdiği halvet-i sahîhadan a) *âyise*, b) küçük kız çocuğu ve c) otuz yaşına kadar âdet görmeyenin iddetleri vesilesiyle bahseder ve bunlarla ilişkiye girilmesi veya sahîh bir nikahta sahîh halvet olması durumunda iddetin üç ay olduğunu söyler. Es-Semerḳandî, karı ya da kocanın cinsel ilişkiye giremeyecek derecede hasta olması yahut kendileri hakkında cinsel ilişkinin tasavvur edilemeyeceği kadar küçük olmalarını, hissî bir sebepten dolayı cinsel ilişkinin mümkün olmaması sebebiyle sahîh bir nikah akdinde fâsîd halvetin örneği olarak verir ve bu durumda iddet gerekmediğini söyler ve daha sonra eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ve el-Aḥzâb suresinin 49. ayetlerini zikreder.²⁹

²⁵ Es-Seraḥsî, *el-Mebsût*, c.4, s.212.

²⁶ Es-Seraḥsî, *el-Mebsût*, c.7, s.147.

²⁷ Kaynaklarda bu durumdaki kadın için şu tür ifadeler kullanılmaktadır: “والمراة التي لم تحض رأساً” (el-Kāsānî, *Bedā'î*, c.3, s.192.), “فقد الحيض أصلاً مع عدم الصغر والكبر” (el-Kāsānî, *Bedā'î*, c.3, s.192.), “والبالغة التي” (es-Semerḳandî, *Tuhfe*, c.2, s.244.), “وإن استمرت لا” (eş-Şeybānî, *el-Cāmi'u'ş-Şağîr*, s.230), “أمرأة طلقت وقد اتت عليها ثلاثون سنة ولم تحض”, (Kemāluddīn İbnu'l-Humām, *Fethu'l-Kadîr* (Beyrut: Dāru'l-Fikr, tsz.), c.4, s.312.), “تحيض إلى ثلاثين سنة والبالغات اللاتي لم يأتين” (el-Ḥaṭîb eş-Şirbīnî, *Sirācu'l-Munîr* (Beyrut, tsz.), c.4, s.228.), “لأنهن لا حيض لهن أصلاً” (Abdurrahmān b. Nāşir es-Sa'dî, *Teysîru'l-Kerîmî'r-Rahmān fî Tefsîri Kelāmi'l-Mennān* (Beyrut, 2000), c.1, s.870.), “ومن لا يكون لها حيض البتة” (Ebû Ḥayyān el-Endelûsî, *Tefsîru'l-Baḥri'l-Muḥîṭ* (Beyrut, 2001), c.8, s.280.)

²⁸ El-Kāsānî, *Bedā'î*, c.3, s.192.

²⁹ Es-Semerḳandî, *Tuhfe*, c.2, ss.244-245.

El-Merğīnānī (ö.593/1197), kitabı *el-Hidāye*'nin iddet konusunu ele aldığı bölümünde, eṭ-Ṭalāk suresinde geçen *وَالْيَ يَيْسُنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ* ifadesiyle henüz âdet görme yaşına ulaşmayan küçük ile ileri yaş sebebiyle âdetten kesilenin iddetinin; *وَالْيَ لَمْ يَحِضْنَ* ifadesiyle de âdet görme yaşına ulaşmasına rağmen âdet görmeyenlerin iddetinin düzenlendiğini söyler.³⁰ İbnu'l-Humām (ö.861/1457), el-Merğīnānī'nin bu ifadeleriyle ilgili olarak şu yorumu yapar:

El-Merğīnānī, âdet görme yaşına gelmesine rağmen âdet görmeyenin iddetinin, ayetin sonundaki ifadeyle (واللاني لم يحضن) üç ay olduğunu söylüyor. Yani burada kastedilen kişi, âdet görecek yaşa gelmiş olmasına rağmen âdet görmeyendir. İmameyn'e [Ebū Yūsuf ve Muḥammed Şeybānī] göre bu yaş on beş; Ebū Ḥanīfe ve Mālik'e göre de on yedir. Böylesi bir kadın kocası tarafından boşanırsa iddeti üç aydır ... El-Merğīnānī'nin bu konudaki ifadelerinde bir anlatım sıkıntısı olduğu ortadadır. Zira musannif, iddetlerinin üç ay olması hususunda küçüklük ya da ileri yaş sebebiyle âdet göremeyenleri birleştirmiş ve buna delil olarak da ayetin *وَالْيَ يَيْسُنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ* kısmını delil getirmiştir. Sonrasında da âdet görme yaşına ulaşmasına rağmen âdet göremeyenleri, ayetin *واللاني لم يحضن* ifadesiyle ayrıca zikretmiştir. Nitekim şu ifadeyi kullanmıştır: “Aynı şekilde, ayetin sonu ile âdet görme yaşına gelenlerinki de böyledir.” Ayetin son kısmı yani *واللاني لم يحضن* ifadesiyle kastedilenin küçüklük sebebiyle âdet görmeyenlerin iddetinin üç ay olduğu anlamına geldiği gibi âdet görmesi gereken yaşa gelmesine rağmen âdet görmeyenlerin iddetinin üç ay olduğu anlamına geldiği açıktır.³¹

El-Merğīnānī, sünnete uygun boşamayı (sunnî talak) ele aldığı satırlarında, kadının yaşının ilerlemiş olması ya da küçüklük sebebiyle âdet görmemesi durumunda, eşini üç talakla sünnete uygun şekilde boşamayı düşünen kocanın, eşini önce bir defa boşaması, sonra bir ay geçince bir kez daha ve bir ay daha geçince yine boşaması gerektiğini bildirdikten sonra, böylesi bir kadının iddetinde âdet döngüsünün yerine ayların ikame edildiğini söyler ve eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetini zikreder.³² İbnu'l-Humām, yukarıda sözü edilen meseleyle ilgili olarak delil getirilen eṭ-Ṭalāk suresinin *واللاني لم يحضن* kısmından kastedilenin “henüz âdet görmeyenler” olduğunu,

³⁰ Burhānuddīn el-Merğīnānī, *el-Hidāye* (Beyrut, 1995), c.2, s.28.

³¹ İbnu'l-Humām, *Fethu'l-Kādīr*, c.4, ss.311-312.

³² El-Merğīnānī, *el-Hidāye*, c.1, ss.227-228.

çünkü fiilin başındaki “lem = لم” edatının muzari (şimdiki/gelecek zaman) manayı maziye (geçmiş zaman) çevirdiğini söyler.³³

İbnu'l-Humām, *Bidāyetü'l-Mubtedī* adlı esere ait “velinin evlendirmesi halinde küçük kız ve erkek çocukların nikahları caizdir” şeklindeki metni, “Allah Teâlâ'nın şu sözü sebebiyle” deyip وَاللَّائِي لَمْ يَحْضُنْ ifadesini zikrederek şerh eder. İbnu'l-Humām, ayetin sadece bu kısmını zikrettikten sonra şöyle devam eder:

Küçük kız çocuğu için iddetin düzenlenmiş olması, küçük kız çocuğu için şer'an nikahın tasavvur edilebilir olduğunu gösterir. Dolayısıyla İbn Şubrume ve Ebū Bekr el-Eşamm'ın böyle bir nikaha karşı çıkışları geçersiz hale gelir ...³⁴

İbn Nuceym (ö.970/1563), ayetin ilk ifadesine *āyisenin*, ikinci ifadesine de küçüğün ve âdet görme yaşına gelmesine rağmen âdet görmeyenin girdiğini söyler. Metinde geçen “*sağīra* = kız çocuğu” ifadesiyle âdet görme yaşına ulaşmamış çocuğun kastedildiğini, bunun da tercih edilen görüşe göre dokuz yaş olduğunu söyler.³⁵ Müellif şu bilgiyi de aktarır:

Rivayet edildiğine göre Mu'āz b. Cebel, ‘Ya Rasûlallah! Âdet görenin iddetinin ne olduğunu öğrendik, peki ama âdet görmeyenin iddeti ne olacak?!’ dedi. Bunun üzerine et-Ṭalāk suresinin 4. ayetinin وَاللَّائِي يَنْسُنْ kısmı nazil oldu. Bu defa adamın biri kalktı ve küçük kız çocuğunun iddeti nedir diye sordu. Bu defa ayetin لَمْ يَحْضُنْ وَاللَّائِي kısmı nazil oldu. Bir başkası ayağa kalktı ve “Hamilelerin iddeti ne olacak?” dedi. Bunun üzerine de ayetin وَأَوْلَاتُ الْأَحْمَالِ أَجْلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ kısmı nazil oldu.³⁶

El-Māverdi (ö.450/1058), küçük kız çocuğunun velileri tarafından evlendirilebileceğini söyledikten sonra et-Ṭalāk suresinin 4. ayetini zikreder ve وَاللَّائِي لَمْ يَحْضُنْ ifadesi ile küçüklerin kastedildiğini belirtir. Devamında da “küçük kız çocuğun kocası tarafından boşanması durumunda iddetinden bahsedilmesi onun evlendirilebileceğini gösterir” der ve ‘Â’işe validemizden, “Rasûlullah benimle yedi yaşında iken evlendi, dokuz yaşında iken de benimle ilişkiye girdi, ben on sekizinde iken de vefat etti” şeklinde rivayette bulunur.³⁷

³³ İbnu'l-Humām, *Fethu'l-Kadîr*, c.3, s.475.

³⁴ İbnu'l-Humām, *Fethu'l-Kadîr*, c.3, s.274.

³⁵ Zeynuddîn İbn Nuceym, *el-Baḥru'r-Râ'îk Şerḥu Kenzi'd-Deḳā'îk* (Beyrut, tsz.), c.4, s.141.

³⁶ İbn Nuceym, *el-Baḥr*, c.4, s.142.

³⁷ Ebū'l-Ḥasen el-Māverdi, *el-Ḥāvi'l-Kebîr*, c.9, s.52.

İbn Kudāme (ö.620/1223), âdet görme yaşının alt sınırının dokuz yaş olduğunu söyledikten sonra bunun delili olarak *لَمْ يَحِضْنَ وَاللَّائِي* ifadesini delil getirir.³⁸

İbn Hāzm (ö.456/1064), kocası tarafından boşanan kadının, a) yaşının küçük olması, b) yaşının ilerlemiş olması sebebiyle ya da c) yaratılış nedeniyle âdet görmüyorsa, hamile değilse ve bunlarla ilişkiye de girilmiş ise eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayeti sebebiyle iddetlerinin üç ay olduğunu söyler. Ayrıca İbn Hāzm, İmām Mālik'in (ö.179/795) küçük için iddet gerekmediğine dair görüşünü nakledip bu görüşü hatalı bulur ve çeşitli yönlerden eleştirir.³⁹

Konuyla ilgisi olması sebebiyle, fıkıh eserlerinde *el-mumteddu tuhruhā* = *لَمْ يَحِضْنَ وَاللَّائِي* şeklinde ifade edilen duruma da kısaca değinmek gerekir.⁴⁰ “Temizlik dönemi uzayan kadın” anlamına gelen ifadeyle fıkhıta kastedilen “âdet görüyor iken, hamilelik ya da ileri yaş sebebiyle âdetten kesilme gibi bir sebebe bağlı olmaksızın âdet görmemeye başlayan kadındır. Bu kadının âdetten kesilmesine sebep olan şey, emzirme, lohusalık ya da iyileşme ihtimali bulunan bir hastalık olabilir. Kadının bu başlık altına girebilmesi için en az üç âdet gördükten sonra âdet görmemeye başlaması gerektiği söylenir. Aksi takdirde, mesela bir ya da iki kez âdet gördükten sonra âdet görmemeye başlayan kadına, âdet görürken görmemeye başlayan kadın denilmeyeceği, bunun âdet görmeyen kadınlar kısmına girdiği ve eṭ-Ṭalāk suresinin *لَمْ يَحِضْنَ وَاللَّائِي* ifadesi sebebiyle bunların iddetinin üç ay olduğu söylenir.⁴¹ *Mumteddetu 't-tuhr* grubuna giren kadınların iddeti hakkında farklı görüşler vardır. Bu kadınların, talak ya da tefrik durumunda iddetlerinin aylara göre değil âdet döngüsüne göre olduğu, çünkü bunların hayız ehli yani aslında âdet gören kadınlar olduğu söylenir. İşte bir görüşe göre böyle bir kadının iddeti, sebebin sona ermesini müteakip üç âdet görünce ya da âdetten kesilme yaşına varıp ayrıca üç ay daha bekleyince biter. Bunu şöyle örneklendirebiliriz: Kocası tarafından boşandığında emzirme, lohusalık ya da iyileşme ümidi olan bir hastalık sebebiyle âdet görmeyen bir kadın, tekrar âdet görene kadar bekleyecek.

³⁸ Ebū Muḥammed İbn Kudāme, *el-Muḡnī* (Beyrut, 1405), c.1, s.407.

³⁹ İbn Hāzm, *el-Muḡallā*, c.10, ss.45-46.

⁴⁰ Fıkıh eserlerinde “*el-murtābe* = المرتابة” kavramına da rastlanılmaktadır. Bununla âdet görürken bilinmeyen bir sebeple görmemeye başlayan kadın kastedilir. Bu iki kavramı *mumteddetu 't-tuhr* kavramından ayrı kullananlar, *murtābede*, âdet görmemenin sebebinin bilinmiyor olması kaydını koyuyorlar. Ayrıca “*el-mu'tāde* = المعتادة” kavramı da vardır ki bununla kastedilen, bir âdet döngüsü olan kadındır.

⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini*, c.6, s.5066.

Tekrar âdet görmeye başladığında ayrıca üç *kur*' daha iddet bekleyecek. Böylece iddetini tamamlamış ve kocasından ayrılmış olacak. Bu kadın, âdetten kesilme dönemine kadar âdet görmese, âdetten kesilme yaşına ulaştığına karar verildiğinde üç ay daha iddet bekleyecek, sonra kocasından ayrılmış olacak ve isterse bir başkasıyla evlenebilecek. Yani kadın kocası tarafından boşandığında mesela yirmili yaşlarda olsa ve âdetten kesilme yaşına mesela elli beş yaşına kadar âdet görmese, bu yaşa kadar bekleyecek, bu yaşa ulaştığında, artık âdet görmeyenler grubuna girdiği için eṭ-Ṭalāk suresinin dördüncü ayetindeki *مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ* ifadesinin kapsamına girecek, ayet gereği üç ay daha iddet bekleyecek, mesela elli beş yaşında kocasından ayrılmış olacak, bu arada koca da yıllarca bu kadına nafaka ödemek zorunda kalacaktır.⁴² Öte yandan fıkıh kitaplarında böylesi kadınların sünnete göre ancak bir kez boşanabilecekleri de söylenir.⁴³ 'Alī b. Ebī Ṭālib, 'Uṣmān b. 'Affān ve Zeyd b. Ṣābit'in bu görüşte olduğu nakledilir. 'Umer b. el-Ḥaṭṭāb ve İbn 'Abbās'a göre ise bu kadının dokuz ay bekleyeceği, âdet görmüyorsa üç ay daha bekleyip iddetini tamamlamış olacağı rivayet edilir. Mālik'in de bu görüşte olduğu rivayet edilir. Bu görüş sahiplerinin, görüşlerini eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayeti ile temellendirdikleri söylenir.⁴⁴

Ara Değerlendirme

Es-Seraḥsī, önce eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen “وَاللَّائِي لَمْ يَحْضُنَّ” ifadesiyle Allah'ın, kız çocuklarının iddetini düzenlediğini düşünüyor, bunu temel yaparak da şer'an, iddetin sebebinin nikah olması sebebiyle, kız çocuğunun evlendirilmesinin tasavvur edilebileceği sonucuna ulaşıyor. Aynı sonuca aynı muhakemeye ulaşma yönüyle es-Seraḥsī yalnız da değildir.

El-Kāsānī, el-Aḥzāb suresinin 49. ayetinin, konuyla ilgisini göz ardı edemediğinden olsa gerek, eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinin kapsamına a) küçük kızların, b) âdetten kesilenlerin ve c) küçüklük ya da yaşlılığa bağlı olmaksızın temelde âdet görmeyen kadınların girebilmesi için bu kişilerle

⁴² El-Kāsānī, *Bedā'ī*, c.4, s.18. Konuyla ilgili olarak *Kitābu'n-Nafakāt*'ın 359. maddesi şöyledir: “Zātü'l-hayz olan mer'enin iddeti üç hayız ile munkaziye olur. Fakat mezbura (mezkur şahıs), mümteddetü't-tuhr olur ise iddeti dokuz ay ve zātü'l-hayz olmayan mer'enin iddeti üç ay mururunda munkaziye olur.” Hukuk-ı Aile Kararnamesi'nin 140. maddesi ise şöyledir: “Mutadd zikrolunan müddet zarfına hiçbir hayız görmediği veyahut bir veyahut iki hayız görüldükten sonra munkatı olduğu takdirde eğer sinn-i âyise vasil olmuşsa vusul tarihinden itibaren üç ay olmamış ise iddetin luzumu zamanından itibaren dokuz ay iddet bekler.”

⁴³ El-Kāsānī, *Bedā'ī*, c.3, s.90.

⁴⁴ El-Kāsānī, *Bedā'ī*, c.3, s.195.

cinsel ilişkiye girilmiş ya da sahih bir nikah altında sahih bir halvetin gerçekleşmiş olması gerektiğini belirtir.⁴⁵

El-Merğīnānī'nin, “وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ” ifadesiyle kastedilenin âdet görme yaşına ulaşmasına rağmen âdet görmeyenler olduğunu söylemesi dikkat çekicidir. Ancak el-Merğīnānī'nin, مِنَ الْمَجِيضِ مَنْ نَسَائِكُمْ ifadesinin kapsamına küçükleri de dahil etmesi anlaşılır gibi değildir.⁴⁶ Eserinin bir başka yerinde bu defa eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen her iki ifadeyi zikrederek sadece küçüklük ya da âdetten kesilme yaşına ulaşma sebebiyle iddet görmeyenlerden bahseder.⁴⁷

İbn Nuceym'in, Mu'āz b. Cebel'e dayandırdığı ve eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinin farklı zamanlarda farklı kişilerce yöneltilen, a) âdet görmeyenin, b) kız çocuğunun ve c) hamilenin iddetine dair üç ayrı soru üzerine indiğine dair rivayet,⁴⁸ bir ayetin farklı zamanlarda sorulan üç ayrı soru üzerine inme ihtimali ne kadar mümkün bir yana, hadis eserlerinde tespit edilememiştir.

İbn Hazm'in, kocası tarafından boşanan ve a) yaşının küçük olması b) yaşının ilerlemiş olması sebebiyle ya da c) yaratılış nedeniyle âdet görmeyen kadınların eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayeti sebebiyle iddetlerinin üç ay olduğuna hükmetmek için bu kadınların hamile olmaması ve kendileriyle ilişkiye girilmiş olma şartını dile getirmesi⁴⁹ dikkat çekicidir. Ayetin kapsamına küçüklerin girdiğini söyleyip cinsel ilişki şartından bahsetmesi durumun ciddiyetini göstermektedir.

Eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinin “وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ” kısmına, bir ya da iki kez âdet görüp sonra görmemeye başlayan ya da sebebi bilinmeyen bir arızadan dolayı âdet görmeyenleri dahil edip emzirme, lohusalık ya da sebebi bilinen bir rahatsızlıktan dolayı âdet görmeyen ve *mumteddetu'ṭ-ṭuhr* denilen kadınları bu kapsama sokmayıp bu tür kadınları belki de yıllarca süren belirsiz bir sürece mahkum etmenin hiçbir temeli olmasa gerektir. Benzer durum, bu tür kadınları önce dokuz ay bekletip sonra ayrıca üç ay daha iddet beklemeye mahkum etmede de söz konusudur.

B. Tefsir Eserlerinde

Eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen “وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ” ifadesiyle kastedilenin kendisiyle ilişkiye girildikten sonra kocaları tarafından boşanan, âdet görmeyen küçük çocukların iddetleri olduğunu söyleyen eṭ-Ṭaberī, tevil

⁴⁵ El-Kāsānī, *Bedā'ī*, c.3, s.192.

⁴⁶ El-Merğīnānī, *el-Hidāye*, c.2, s.28.

⁴⁷ El-Merğīnānī, *el-Hidāye*, c.1, ss.227-228.

⁴⁸ İbn Nuceym, *el-Baḥr*, c.4, s.142.

⁴⁹ İbn Hazm, *el-Muḥallā*, c.10, ss.45-46.

ehlinin görüşlerinin de bu mecrada olduğunu söyler ve söz konusu ifadeyle kastedilenin kendisi ile ilişkiye girilmiş küçükler olduğuna dair nakillerde bulunur.⁵⁰

وَاللَّائِي لَمْ يَحْضُنْ ifadesiyle, âdet görme yaşına gelmemiş küçüklerin iddetinin üç ay olduğunun kastedildiğini söyleyen İbn Keşîr (ö.774/1373), eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinin, Ubeyy b. Ka'b'ın Rasûlullah'a, a) küçüklerin, b) ileri yaş sebebiyle âdetten kesilenler ve c) hamile olanların iddetlerinin ne olacağını sormasından sonra indiğini nakleder.⁵¹

İbnu'l-Cevzî (ö.597/1201), ayetin nüzul sebebi ile ilgili şu iki rivayeti aktarır: 1) Kocası tarafından boşanan ve kocası ölen kadının iddetini düzenleyen el-Bakara suresinin 228. ve 234. ayetleri nazil olunca Ubeyy b. Ka'b, Rasûlullah'a, Medine halkından kadınların, a) küçüklerin, b) büyüklerin ve c) hamilelerin iddeti hakkında herhangi bir şey zikredilmediğini söylediklerini iletince bu ayet nazil oldu. 2) El-Bakara suresinin 228. ayeti inince, Ḥallād b. en-Nu'mān el-Enşārî, Rasûlullah'a, a) âdet görmesi gerekirken görmeyenlerin, b) âdet görme yaşına ulaşmamışların ve c) hamilelerin iddetini sordu ve bu ayet indi.⁵²

İbn Ebî Zemenîn'in (ö.399/1009), Kātāde'den (ö.117/735) yaptığı rivayete göre, el-Bakara suresinin 228. ayetinde kocası tarafından boşanan kadınların iddeti üç âdet olarak düzenlendikten sonra el-Aḥzāb suresinin 49. ayetiyle, eşi kendisiyle ilişkiye girmemiş kadınlar bundan neshediliyor ve bu durumdakiler için iddet gerekmediği bildiriliyor. Yine rivayete göre eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetiyle, üç *kur*' iddet bekleyenlerden, a) küçüklük, b) ileri yaş sebebiyle âdet görmeyenler ile c) hamileler neshedilmiştir.⁵³

El-Beydāvî (ö.685/1286) de el-Bakara suresinin 228. ayeti nazil olunca henüz âdet görmeyenlerin iddetinin ne olacağını sorulduğunu ve “وَاللَّائِي لَمْ يَحْضُنْ” ifadesinin nazil olduğunu rivayet eder.⁵⁴

El-Ḥāzin'e (ö.741/1341) göre, وَاللَّائِي لَمْ يَحْضُنْ ifadesiyle kastedilen henüz âdet görmemiş olanlardır. El-Ḥāzin, âdet görür iken âdetten kesilme yaşına ulaşmamasına rağmen, âdet görmemeye başlayan genç kadının iddeti ile ilgili olarak ilim ehlinin ekserisinin görüşünün şu olduğunu aktarır: “Bu kadının iddeti, tekrar âdet görmeye başladıktan sonra üç *kur*' bekleyinceye kadar sona ermez. Bu kadın âdetten kesilme yaşına erdiğinde ise üç ay iddet

⁵⁰ Eṭ-Ṭaberî, *Tefsîr*, c.12, s.134.

⁵¹ İbn Keşîr, *Tefsîru'l-Kur'āni'l-Azîm* (Kahire, 2005), c.8, s.123.

⁵² Ebû'l-Ferac İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fi'l-İlmi't-Tefsîr* (Beirut, 1987), c.8, s.293.

⁵³ İbn Ebî Zemenîn, *Tefsîru'l-Kur'āni'l-Azîz* (Kahire, 2002), c.1, ss.228-229.

⁵⁴ El-Kādî el-Beydāvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl* (Beirut, 2000), c.3, s.416.

bekler.” El-Ḥāzin, konuyla ilgili olarak a) dokuz ay bekledikten sonra hala âdet görmeyenin üç ay daha bekleyeceğine ya da b) bir sene bekleyip hala âdet görmüyorsa, üç ay daha iddet beklemesi gerektiğine dair iki görüş daha aktarır.⁵⁵

Eş-Şevkânî (ö.1250/1834) de *وَالْيُ يَيْسَنُ مِنَ الْمَجِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ* ifadesiyle kastedilenin ileri yaş sebebiyle âdetten kesilenler ve bundan ümidini kesenler, “*وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ*” ifadesiyle kastedilenin ise küçüklük ve âdet yaşına ulaşmama sebebiyle âdet görmeyenler olduğunu söyler.⁵⁶

Ebū Ḥayyān (ö.745/1344), *وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ* ifadesinin küçüklük sebebiyle âdet görmeyenleri ve de baştan beri hiç âdet görmeyenleri kapsadığını, kadınlar arasında bunun bir vakıa olduğunu, âdet görmeden yaşayıp ölenler olduğunu söyledikten sonra boşanması halinde böyle bir kadının bir sene beklemesi gerektiğine hükmedenler bulunduğunu bildirir.⁵⁷

Seyyid Kūṭb (ö.1386/1966), el-Baḳara suresinde âdet görenlerin iddetlerinin, eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde de âdetten kesilenler ile âdet görmeyen küçük kızların iddetinin beyan edildiğini söyler.⁵⁸ Ona göre, küçüklüğün yanı sıra bir hastalık sebebiyle âdet görmeyenler de bu ifadenin kapsamına girer.⁵⁹

Ara Değerlendirme

Eṭ-Ṭaberî'nin, eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen *وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ* ifadesiyle kastedilenin kendisiyle ilişkiye girildikten sonra kocaları tarafından boşanan, âdet görmeyen küçük çocukların iddetleri olduğunu söylemesi ve aynı düşüncüyü destekleyen nakillerde bulunması⁶⁰ aslında fazla söze gerek bırakmamaktadır.

Tefsir eserlerinde, eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinin iniş sebebi bağlamında Ubeyy b. Ka'b'dan yapılan rivayet, küçüklerin iddetinin Rasûlullah'a sorulmasının fitraten mümkün olmaması sebebiyle kabul edilebilir değildir. Kaldı ki rivayette, Rasûlullah'a sadece soru sorulmakta, ama onun konuyla ilgili herhangi bir açıklaması bulunmamakta, eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinin bu soru üzerine indiği yine râvî tarafından bildirilmektedir.

⁵⁵ el-Ḥāzin el-Bağdādî, *Tefsîru'l-Ḥāzin* (Beyrut, 1979), c.7, s.110. Ayrıca bkz. Ḥuseyn b. Me'sûd el-Begavî, *Me'âlimu't-Tenzil* (Riyad, 1997), c.8, s.153.

⁵⁶ Eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, c.5, s.321.

⁵⁷ Ebū Ḥayyān, *Tefsîru'l-Baḳri'l-Muḥîṭ*, c.8, s.280.

⁵⁸ Seyyid Kūṭb, *Fî Zilâli'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru İhyâ'î'l-Kutubi'l-'Arabiyye, tsz.), c.28, s.134.

⁵⁹ Kūṭb, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, c.28, s.146.

⁶⁰ Eṭ-Ṭaberî, *Tefsîr*, c.12, s.134.

İbn Ebî Zemenîn'in, el-Bağara suresinin 228. ayetinin el-Ahğâb suresinin 49. ve et-Ṭalāk suresinin 4. ayetleriyle neshedildiğine dair nakilleriyle⁶¹ kastedilen tahsis olmalıdır. İleride görüleceği üzere konuyla ilgili olarak, İbn 'Abbās'a dayandırılan bir başka rivayete göre ise el-Bağara suresinin 228. ve et-Ṭalāk suresinin 4. ayetinin, el-Ahğâb suresinin 49. ayetiyle neshedildiği söylenir.⁶²

C. Hadis Eserlerinde

El-Buḥārî'nin (ö.256/870), et-Ṭalāk suresinin tefsirine dair ilk konu başlığı (*bâb*) şöyledir:

Bab: Mücâhid, “şüphe ederseniz” ifadesi ile ilgili olarak “âdet görüp görmediğini bilmiyorsanız” demiştir. Bunlar âdetten kesilenlerdir. “Âdet görmeyenler” ifadesi ise “henüz görmeyenler” anlamındadır ve bunların iddeti üç aydır.⁶³

El-Buḥārî, bu bâb başlığı altında, başlıkla hiçbir ilgisi olmayan ve Rasûlullah'ın, İbn 'Umer'in, karısını boşama şekline sınırlendiği ve ona yapması gerekenleri söylediği, rivayete yer verir.⁶⁴

Yine el-Buḥārî, Rasûlullah'ın, 'Â'îşe validemizle evlendiğinde 'Â'îşe'nin altı yaşında olduğu, dokuz yaşında ise onunla zifafa girdiği ve Rasûlullah'ın vefat ettiğinde, 'Â'îşe'nin on sekiz yaşında olduğuna dair rivayeti naklettiği bölüme, “وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ” ayetinde, bulûğdan önce iddetin üç ay olarak belirlenmesi sebebiyle babanın, küçük çocuğunu nikâhlaması” başlığını koymuştur.⁶⁵ Bu bölüme düştüğü şerhte İbn Hacer (ö.852/1449), et-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen لَمْ يَحِضْنَ ifadesinden bu hükmün çıkartılmasının güzel bir istinbât olduğunu fakat bu yetkinin sadece babaya verilmesi ve

⁶¹ İbn Ebî Zemenîn, *Tefsîr*, c.1, ss.228-229. Neshi beyan olarak görenler ve bunun gerekçeleri hakkında bkz. Abdülhamit Sağır, “Kelamcı Fıkıh Usulcülerinin Nesih Anlayışı” (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2007), s.11 vd.

⁶² Ebû Dâvûd, *Sunen*, K. et-Ṭalāk, B. 37; en-Nesâ'î, *Sunen*, K. et-Ṭalāk, B. 54.

⁶³ El-Buḥārî, *el-Câmi'u's-Şaḥîh*, K. et-Tefsîr, B. 65/1. Bazı nüshalarda et-Tegâbun suresi ile et-Ṭalāk suresinin beraberce ele alındığı, Mücâhid'in her iki sureye ait ifadelerle dair açıklamalarının birlikte verildiği görülmektedir.

⁶⁴ Rivayet şöyledir: 'Umer b. el-Ḥattâb'ın oğlu 'Abdullâh, karısı âdetli iken onu boşamıştı. 'Umer, bunu Allah'ın elçisine sorunca ona şöyle dedi: “Söyle ona, eşine dönsün; temizleninceye kadar ayrılmasın. Sonra eşi âdet görüp tekrar temizlenirse bundan sonra ister devam etsin, isterse ilişkiye girmeden onu boşasın. İşte bu, o iddettir ki Allah kadınların ona göre boşanmalarını emretmiştir.”

⁶⁵ El-Buḥārî, K. en-Nikâh, B. 38. Sözü edilen rivayetle ilgili olarak bkz. el-Buḥārî, K. Menâkibi'l-Enşâr, B. 44; Muslîm, *Şaḥîhu Muslim*, K. en-Nikâh, B. 70; et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-Şaḥîh*, K. en-Nikâh, B. 18; Ebû Dâvûd, K. en-Nikâh, B. 32; en-Nesâ'î, K. en-Nikâh, B. 29; İbn Mâce, *Sunen*, K. en-Nikâh, B. 13; Ahmed b. Hanbel, *Musnedu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, tsz.), c.6, s.42, 118.

sadece bakire kızları kapsadığına dair tahsisin ayette olmadığını belirtmektedir.⁶⁶

El-Beyhaķī'nin yer verdiği bir rivayete göre, el-Baķara suresinin, kocaları tarafından boşanan ya da kocaları ölen kadınların iddetini düzenleyen ayetleri nazil olunca Ubeyy b. Ka'b ile Rasûlullah arasında Őu konuşma geęmiŐ:

-Ubeyy b. Ka'b: Ya Rasûlallah! Medine halkından bir grup kadın, iddetleri hakkında herhangi bir Őeyden bahsedilmeyen kadınlar kaldığını söylüyorlar.

-Rasûlullah: Kim onlar?

-Ubeyy b. Ka'b: Küçükler, büyükler ve hamileler.

-Ubeyy b. Ka'b: "Bunun üzerine eṭ-Ṭalāk suresini 4. ayeti nazil oldu."⁶⁷

Ebû Dāvūd'da geęen bir rivayete göre, İbn 'Abbās, el-Baķara suresinin 228. ve eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinin, el-Aḥzāb suresinin 49. ayeti ile neshedildiğini söyler.⁶⁸ Aynı rivayete en-Nesā'ī de yer verir.⁶⁹

Ara Değerlendirme

El-Buḥārī, eṭ-Ṭalāk suresinin tefsirine dair açtığı başlığın altında, وَاللَّائِي وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ ifadesinin hemen sonrasına بَعْدُ kelimesini eklemiŐ, böylece ayette kastedilenlerin "henüz âdet görmeyenler" yani küçükler olduğuna işaret etmiştir. Nitekim el-'Aynī (ö.855/1451) de بَعْدُ لَمْ يَحِضْنَ وَاللَّائِي ifadesini küçükler olarak Şerh etmektedir.⁷⁰ Bâb başlığı altında yer verilen rivayet, bâbın konusu ile değil eṭ-Ṭalāk suresinin ilk ayetleri ile ilgilidir. El-'Aynī rivayetin, eṭ-Ṭalāk suresi ile ilgili olduğunu belirtir ama bâb başlığıyla irtibatına değinmez.⁷¹ İbn Ḥacer de el-'Aynī gibi rivayetin bâb başlığı ile irtibatına dair herhangi bir Şey söylemez.⁷²

El-Buḥārī'nin وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ ifadesini ele aldığı bir başka yer de, bu ifadeden hareketle bulūđdan önce kız çocuğunun iddetinin üç ay olduğuna ve büyüklerin küçük çocuklarını evlendirme yetkisi olmasına hükmettiği bâb başlığıdır. Bu bâbın altında da 'Ā'īŐe validemizle Rasûlullah'ın küçük yaŐta evlenmesini rivayet eder.⁷³ El-Buḥārī'nin, babanın küçük çocuğunu

⁶⁶ İbn Ḥacer el-'Asķalānī, *Fethu'l-Bārī bi-Őerḫi Őaḫḫī'l-Buḥārī* (Kahire, 1978), c.19, s.228.

⁶⁷ Ebû Bekr el-Beyhaķī, *es-Sunenu'l-Kubrā* (Mekke, 1995), c.7, s.414.

⁶⁸ Ebû Dāvūd, K. Eṭ-Ṭalāk, B. 37.

⁶⁹ En-Nesā'ī, K. eṭ-Ṭalāk, B. 54.

⁷⁰ Bedruddīn el-'Aynī, *Umdetu'l-Ķārī Őerḫi Őaḫḫī'l-Buḥārī* (Mısır, 1972), c.16, s.99.

⁷¹ El-'Aynī, *Umdetu'l-Ķārī*, c.16, s.99.

⁷² İbn Ḥacer, *Fethu'l-Bārī*, c.18, s.294.

⁷³ El-Buḥārī, K. Nikāḫ, B. 38.

evlendirebileceği hükmünü, وَاللَّائِي لَمْ يَحْضُنْ ifadesi ile bulûğdan öncekiler için iddetin üç ay olduğunun kastedildiği düşüncesine bağlaması, esasında bâb başlığı altındaki rivayet göz önünde bulundurulmazsa temelsiz bir yaklaşım olarak görülebilir. El-Buhârî'nin bâb başlı altında yer verdiği rivayet ise, 'Â'îşe validemizle Rasûlullah'ın dokuz yaşında ilişkiye girmesi düşünülürse asla kabul edilebilir değildir.⁷⁴

El-Beyhaqî'de yer alan ve Ubeyy b. Ka'b'ın Rasûlullah'la konuşmasından bahseden rivayette, Rasûlullah'ın söylediği tek sözün "Kim onlar?" demesi, rivayetin bilgi açısından hiçbir değer taşımadığını gösterir. Çünkü rivayette Ubeyy b. Ka'b, Rasûlullah'a soru soruyor, Rasûlullah'ın "Kim onlar?" sorusuna karşılık üç kısım kadından bahsediyor ve yine kendisi et-Ṭalâk suresinin indiğini söylüyor. Öte yandan, Rasûlullah'ın "Kim onlar?" sorusu üzerine Ubeyy b. Ka'b'ın, küçükleri de sıralaması rivayetin kabul edilebilir olmadığını gösterir. İbnu'l-'Arabî (ö.543/1148), *Aḥkâmu'l-Kur'ân* adlı eserinde ayetin nuzûl sebebiyle ilgili olarak Ubeyy b. Ka'b'ın adının geçtiği rivayetin sahih olmadığını söyler.⁷⁵

D. Meallerde

Bir fikir vermesi amacıyla, et-Ṭalâk suresinin 4. ayetinde geçen لَمْ يَحْضُنْ ifadesine nasıl meal verildiğine dair bazı meallerden örnekler vermek istiyoruz.

1. "Asla ay hali olmayanlar."⁷⁶
2. "(Küçük olup) âdet görmeyenler de böyle."⁷⁷
3. "Henüz âdetini görmemiş bulunanlar."⁷⁸
4. "Henüz hayız görmiyenler de öyle."⁷⁹
5. "Hayız görmiyenler de öyle."⁸⁰

⁷⁴ 'Â'îşe'nin evlilik esnasındaki yaşıyla ilgili olarak tartışmalar için bkz. Selçuk Coşkun, "Hadislerin Tarihe Arzı'nın Uygulamadaki Bazı Problemleri (Hz. Â'îşe'nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme)," *EKEV Akademi Dergisi* 8:20 (2004), s.184 vd.; Mehmet Azimli, "Hz. Â'îşe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı," *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 16:1 (2003), s.28 vd.; Bünyamin Erul, "Hz. Aîşe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz Mu? On Dokuz Mu?" *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 19:4 (2006), s.637 vd.

⁷⁵ İbnu'l-'Arabî, *Aḥkâmu'l-Kur'ân*, c.4, s.1837.

⁷⁶ M. Beşir Eryarsoy ve Ahmed Ağırakça, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali* (İstanbul: Buruc Yayınları, 2004).

⁷⁷ Abdullah Âtîf Tüzüner, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali* (İstanbul, 1973).

⁷⁸ Hasan Basri Çantay, *Kuran-ı Hakim ve Meali Kerim* (İstanbul: Risale, 1993).

⁷⁹ Ali Fikri Yavuz, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali Alisi* (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1984); Ahmed Davudoğlu, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali* (İstanbul: Çile Yayınevi, 1981).

⁸⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir* (İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya, 1936), c.6, s.5045. Hamdi Yazır, ayetin tefsirinde, bulûğa ermediği için hayız görmeyenler ile bulûğa ermesine rağmen hayız görmeyenleri kapsadığını söyler. Elmalılı, *Hak Dini*, c.6, s.5066. İsmail Karaçam,

6. “Henüz ay hali görmemiş olanlardan”⁸¹
7. “Henüz âdet görmemiş olanların ki de öyledir.”⁸²
8. “Aybaşı göremeyen kadınlarınızın”⁸³
9. “Henüz ay başı görmemiş olanların”⁸⁴
10. “Henüz âdet görmeye başlamamış olan kadınları da.”⁸⁵
11. “Henüz âdet görmemiş olanlar da böyledir.”⁸⁶
12. “Hiç ay hali görmeyen kadınlarınıza gelince. (as well as for such as do not have any courses)”⁸⁷
13. “(Yaşlarının küçüklüğünden dolayı) hiç âdet görmemiş kadınların”⁸⁸
14. “Hiç ay hali görmeyenlerin ki de öyledir.”⁸⁹
15. “Âdet görmeyenler hususunda”⁹⁰
16. “Henüz âdet görmeyenlere gelince”⁹¹
17. “Hayz görmeğe başlamamışlardır.”⁹²
18. (Yaşının küçüklüğü veya herhangi bir hastalık sebebiyle hiç) ay hâli görmeyen kadınların”⁹³
19. “Henüz aybaşı olmamışlar da böyledir.”⁹⁴

Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel, Muhsin Demirci ve Nedim Yılmaz tarafından yapılan sadeleştirmede (İstanbul: Zehraveyn, tsz.) ifadeye “henüz” kaydı konulmuştur (c.8, s.102).

⁸¹ Mustafa Varlı, *Türkçe Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâl ve Anlamı* (İstanbul: Esmâ Yayınları, tsz.).

⁸² Abdullah Yücel, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali* (İstanbul: Zaman Yayıncılık, tsz.).

⁸³ Salih Parlak, *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim Meal-Tefsirli* (İstanbul: 2001 Yayınları, 2001).

⁸⁴ Hüseyin Atay, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* (Ankara: Sek Yayınları, 1995).

⁸⁵ Bekir Sadak, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlatımı* (İstanbul: Ötügen, 1989).

⁸⁶ Şaban Piriş, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı* (Kayseri: Arz Yayıncılık, tsz.).

⁸⁷ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*, terc. Cahit Koytak & Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1996).

⁸⁸ Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011).

⁸⁹ Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an: Gerekçeli Meal-Tefsir* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010). İslamoğlu, meale düştüğü 12 numaralı dipnotta, ifade ile hem bulûğ öncesinin hem de bulûğ sonrası kastedildiğini belirtiyor.

⁹⁰ Komisyon, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009). Diyanet Vakfı'nın komisyona hazırlattığı Kur'an mealinin ilk baskılarında (mesela 1987 baskısı) “lem yahidne = لم يحضن” ifadesi “henüz âdet görmeyenler” şeklinde tercüme edilirken daha sonraki baskılarda (mesela 2003 baskısı) aynı ifade “henüz” kelimesi kaldırılarak “âdet görmeyenler” şeklinde tercüme edilmiştir. Ancak aynı komisyonun hazırladığı *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*’inde, “âdet görmeyenler” şeklindeki çeviri ile kastedilenin normal âdet dönemine girmemiş küçükler olduğu görülmektedir. Komisyon, *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİB, 2004), c.5, s.316.

⁹¹ Hamdi Döndüren, *Evrensel Çağrı Kur'an-ı Kerim* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2005).

⁹² Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, tsz.). Bilmen, ayetin tefsirinde, “pek genç oldukları için henüz” ifadesini kullanmıştır (c.8, s.3757).

⁹³ Mahmut Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali* (Konya: Armağan Kitaplar, 2012).

⁹⁴ R. İhsan Eliaçık, *Yaşayan Kur'an: Türkçe Meal/Tefsir* (İstanbul: İnşa Yayınları, 2007).

Ara Değerlendirme

Eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ ifadesine meallerde verilen anlam ile klasik anlayış örtüşmektedir. Yukarıda yer verilen bir iki mealin, açıklama kısımları olmaması sebebiyle tam olarak neyi kastettiklerini tespit edememekle birlikte Muhammed Esed'in mealini diğerlerinden ayrı tutmalıyız. Esed, ifadeyi “Hiç ay hali görmeyen kadınlarınıza gelince” (*as well as for such as do not have any courses*) şeklinde meallendirmiştir. Bu meale düştüğü 10 numaralı dipnotta da “yani, herhangi bir fizyolojik sebepten dolayı” (*I.e., for any physiological reason whatever*) şeklinde açıklama yapmış ve küçükleri bunun kapsamına sokmamaya dikkat etmiştir.

2. İfadenin Arap Dili Açısından Ele Alınışı

Eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ ifadesini “henüz hayız görmeyenler” olarak yorumlayanlar, küçüklerin evlendirilebilmesi için bu ayeti delil getirirler. Oysa Arapça'da genel kural gereği “*lem* = لم” edatı “di-li ve miş-li geçmiş zamanın olumsuzunu” (*caḥd-i muṭlak*), “*lemmā* = لما” edatı ise “şimdiki bitmiş zamanın olumsuzunu” (*caḥd-i mustağraḳ*) ifade etmek için kullanılır. Dolayısıyla “henüz” anlamını “*lem*” değil “*lemmā*” edatı verir.⁹⁵ “*Lemmā* = لما” edatı başına geldiği muzari fiilin zamanını geçmişe, anlamını olumsuzu çevirir. Fiilin henüz vuku bulmadığı, ama vuku bulmasının beklendiğine işaret eden bir anlam kazandırır.⁹⁶ “*Lemmā*” edatı bu anlamda Kur'an'da da kullanılmaktadır.⁹⁷ Genel kural bu olmakla birlikte, Kur'an'da “*lem*” edatının “henüz” anlamını verecek şekilde kullanımlarına da rastlanılmaktadır.⁹⁸ Bu durum, eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetindeki وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ ifadesinde geçen “*lem* = لم” edatına nihai anlam verirken, kevnî ve kitâbî ayetlerin de ele alınması zorunluluğunu doğurmaktadır.

⁹⁵ Ebü'l-Kâsim ez-Zemaḫşerî, *el-Muḫaṣṣal fî Şan'ati'l-İ'râb* (Beyrut, 1993), s.406; Sirâcuddîn 'Uşmân, *Hidâyeti'n-Naḥv* (Karaçi, 1978), s.86; Vecdi Akyüz, *Arapçada Fiil Kipleri ve Yardımcıları*, s.71 vd.; M. Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi Sarf*, ss.146-147; Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar*, s.118.

⁹⁶ Muḫammed Sa'îd İsbir ve Bilâl Cuncedyî, *eş-Şâmil: Mu'cem fî Ulûmi'l-Lugati'l-'Arabiyye ve Muṣṭalahâtihâ* (Beyrut, 1985), ss.751-752.

⁹⁷ 38/Şâd: 8; 62/el-Cumu'a: 3; 80/Abese: 23.

⁹⁸ 24/en-Nûr: 58.

3. İfadenin Tıbbî Veriler Açısından Ele Alınışı⁹⁹

Erişkin kadınların rahim içi tabakası, hormonal etkilerle her ay kabarak gebelik ürünü (embriyo) gelip yerleşecekmiş gibi kendini hazırlar. Eğer gebelik oluşur ve embriyo gelip bu tabakaya yerleşirse kanama olmaz. Ancak gebelik ürünü gelip yerleşmezse kabaran bu tabaka dökülerek kanama gerçekleşir. Buluğ çağından menopoz dönemine kadar gebe olmayan sağlıklı her kadının her ay maruz kaldığı ve rahim içi tabakanın kabarıp dökülmesi ile meydana gelen bu kanama haline menstruasyon kanaması (ay hali, adet görme, regl, siklus, döngü) denir.¹⁰⁰

İlk görülen adet kanamasına *menarş* denir. Menarşın görülmesi ile buluğ çağına girilmiş olur. Buluğ çağının ilk belirtisi olarak önce memelerde büyüme başlar. Buna da *telarş* denir. Ardından genital bölgede ve koltuk altında tüylenmeler görülür. Menarş, buluğ çağının ilk belirtisi olan telarştan yaklaşık 2-3 yıl sonra görülür. Erken telarş bulunan kızlarda bu süre 3 yıldan fazla olabilir. Menarş yaşı bazı faktörlere bağlı olarak değişmekle birlikte kızların yüzde 98'i 15 yaşına geldiklerinde adet görmüş olurlar. Bu durum menopoz dönemi kabul edilen 48-52 yaşlarına kadar devam eder. Bu yaşlardaki bir kadın bir yıl süre ile adet görmemiş ise menopoza girmiş kabul edilir.¹⁰¹

Menarş (ilk adet), genellikle 9-14 yaşları arasında görülür. Ancak bu durum genetik yapıya, iklime, bölgeye ve beslenmeye bağlı olarak değişir. Bu nedenle menarş yaşı ülkeler arasında farklılıklar gösterir. Gelişmiş ülkelerdeki menarş yaşının az gelişmiş ülkelere nazaran daha düşük olduğu yani gelişmiş ülkelerdeki kızların daha erken adet görmeye başladıkları tespit edilmiştir.¹⁰²

İslam coğrafyasındaki muhtelif ülkelere tespit edilen ortalama menarş yaşlarının 12.1 yaş ile 15.1 yaş arasında değiştiği görülmektedir. Mesela ülkemizin farklı bölgelerinde tespit edilen ortalama menarş yaşlarının 12.36 yaş,¹⁰³ 12.41 yaş¹⁰⁴ ve 13 yaş¹⁰⁵ olduğu bildirilmiştir. Komşu ülkemiz İran'ın

⁹⁹ Makalenin bundan sonraki kısmı Doç. Dr. Zeki Bayraktar'a aittir.

¹⁰⁰ O. Evliyaoglu ve diğerleri, "Ergenlerde Menstrüel Döngü Bozukluklar," *Türk Pediatri Arşivi Dergisi* 45:1 (Mart 2010), ss.6-12.

¹⁰¹ Evliyaoglu ve diğerleri, "Ergenlerde Menstrüel Döngü Bozukluklar," *Türk Pediatri Arşivi Dergisi* 45:1 (Mart 2010), s.7.

¹⁰² N. H. Golden, J. L. Carlson, "The Pathophysiology of Amenorrhea in the Adolescent," *Annals of the New York Academy of Sciences* 1135 (June 2008), ss.163-178.

¹⁰³ O. Neyzi ve diğerleri, "Sexual Maturation in Turkish Girls," *Annals of Human Biology* 2:1 (Jan 1975), ss.49-59.

¹⁰⁴ S. Semiz ve diğerleri, "Pubertal Development of Turkish Children," *Journal of Pediatric Endocrinology and Metabolism* 21:10 (2008), ss.951-961.

Kazvin bölgesinde tespit edilen ortalama menarş yaşı da bu civarda ve 12.52 yaşdır.¹⁰⁶ Ancak çalışmayı yapan ekip İran'ın diğer bölgelerine göre tespit ettikleri bu menarş yaşının daha düşük olduğunu bildirmiştir. Demek ki İran'ın diğer bölgelerindeki menarş yaşı daha yüksektir. Aynı çalışmada tespit edilen buluş çağı başlangıç yaşı ortalaması 9,71 yaş, buluş çağı başlangıcı ile ilk adet görme (menarş) yaşı arasında geçen en uzun süre ise 6.24 yıl olarak bildirilmiştir. Demek ki buluş çağı başlangıcı ile buluşa giriş arasında geçen süre 6 yıldan daha uzun olabilir.

Menarş yaşının son yıllarda bir miktar gerilediği (kızların daha erken adet görmeye başladıkları) gözlenmektedir. Nitekim 2004 yılında ve Suudi Arabistan'da yapılan bir çalışma, menarş yaşının son 20 yıllık dönemde ortalama 13,22 yaştan 13.05 yaşa gerilediğini göstermiştir.¹⁰⁷ Ama buna rağmen Suudi Arabistan'da tespit edilen bu ortalamanın komşu Arap ülkelerinde tespit edilen menarş yaşlarından daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Mesela Birleşik Arap Emirlikleri'nde tespit edilen ortalama menarş yaşı 12.68,¹⁰⁸ Ürdünde ise 12.8 yaşdır.¹⁰⁹ 1997 yılında Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde yapılan bir çalışmada ise ortalama menarş yaşı 15.1 bulunmuş ve bu yaşın diğer Arap ülkelerinde tespit edilen ortalama menarş yaşlarından daha yüksek olduğu bildirilmiştir.¹¹⁰

Bu veriler, literatürde yayımlanan İslam coğrafyasındaki muhtelif ülkelere ait menarş yaşları içinde en düşük ortalamanın 12.36 yaş ile ülkemizde, buna karşı en yüksek ortalamanın da 15.1 yaş ile Suudi Arabistan'da tespit edildiğini göstermektedir.

Düzenli adet kanaması geçiren kadınların döngüsü (*kur'*) genellikle 28 günde bir olur. Bu süre 21 gün ile 35 gün arasında değişebilir. Kanama süresi ise genelde 2 gün ile 7 gün arasındadır. Buna rağmen 10 güne kadar süren kanamalar da normal kabul edilir. Bu süre içinde meydana gelen

¹⁰⁵ H. C. Ekerbiçer ve diğerleri, "Age at Menarche in Turkish Adolescents in Kahramanmaraş, Eastern Mediterranean Region of Turkey," *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care* 12:3 (2007), ss.289-293.

¹⁰⁶ F. Saffari ve diğerleri, "Pubertal Characteristics in Girls of Qazvin Province," *Iranian Journal of Pediatrics* 22:3 (Sep 2012), s.394.

¹⁰⁷ Z. A. Babay ve diğerleri, "Age at Menarche and the Reproductive Performance of Saudi Women," *Annals of Saudi Medicine* 24:5 (2004), s.355.

¹⁰⁸ P. Badrinath ve diğerleri, "Cultural and Ethnic Barriers in Conducting Research: Factors Influencing Menarche in the United Arab Emirates," *Saudi Medical Journal* 25:11 (2004), s.1628.

¹⁰⁹ M. S. Bata, "Age at Menarche, Menstrual Patterns, and Menstrual Characteristics in Jordanian Adolescent Girls," *International Journal of Gynaecology and Obstetrics* 119:3 (December 2012), ss.281-283.

¹¹⁰ M. El Dosoky ve F. el Amoudi, "Menarcheal Age of School Girls in the City of Jeddah, Saudia Arabia," *Journal of Obstetrics & Gynaecology* 17:2 (1997), ss.195-1988.

kanama miktarı ise ortalama 30-40 ml olup 80 ml'ye kadar olan kanamalar normal kabul edilir.¹¹¹

Normal gelişen her bir siklusta ovulasyon (yumurtlama) meydana gelir. Ovulasyon, 28 günde bir gerçekleşen düzenli siklusun tam ortasında yani 14. günde meydana gelir. Ama siklus düzenli değilse ovulasyon zamanı değişebilir. Kural olarak her ovulasyon bir sonraki siklus kanamasından 14 gün önce gerçekleşir. Yani ovulasyon gerçekleştikten 14 gün sonra ardışık siklusun kanama dönemi başlar.¹¹² Mesela 30 gün ara ile kanama gören bir kadın 16. gününde, 34 gün ara ile kanama gören bir kadın ise 20. gününde ovulasyon geçirir (yumurtlar).

Kadınlar, sadece ovulatuar dönem denilen bu yumurtlama döneminde gebe kalabilir. Ovulatuar dönem, yumurtlamanın 2-3 gün öncesinden 2-3 gün sonrasına uzanan yaklaşık bir haftalık bir zaman dilimidir. Yani ayın 10. gününde yumurtlayan bir kadının hamile kalabilmesi için ayın 7. günü ile 13.günü arasından eşi ile en az bir kez ilişkiye girmiş olması gerekir.

Normali yukarıda özetlenen siklus ile ilgili bazı bozukluklar sık görülür. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir:

Oligomenore:	45 günden uzun aralıklar ile meydana gelen düzensiz kanamalardır.
Polimenore :	21 günden daha kısa aralıklarla meydana gelen kanamalardır.
Hipomenore:	Miktarı azalmış düzenli kanamalardır.
Hipermenore:	Miktarı 80 ml'den fazla veya süresi 7 günden uzun olan ancak düzenli meydana gelen kanamalardır (menoraji).
Metroraji:	Zamanı düzensiz olan kanamalardır.
Menometroraji:	Hem zamanı düzensiz hem de sık aralıklarla meydana gelen miktarı fazla (>80 ml) ve süresi uzun (>7 gün) olan kanamalardır. ¹¹³

Yukarıda özetlenen siklus bozuklukları haricinde konumuzla ilgili iki önemli tıbbi durum daha vardır:

¹¹¹ A. Fleischman & C. Gordon, "Adolescent Menstruel Abnormalities," F. Lifshitz (ed.), *Pediatric Endocrinology* (New York: Informa Healthcare USA, Inc., 2007) içinde, ss.349-63.

¹¹² Evliyaoğlu ve diğerleri, "Ergenlerde Menstrüel Döngü Bozukluklar," s.7.

¹¹³ Evliyaoğlu ve diğerleri, "Ergenlerde Menstrüel Döngü Bozukluklar," s.9.

Primer (birincil) amenore: 15 yaşına gelen bir kızın adet kanaması görmemesi halidir.

Sekonder (ikincil) amenore: Daha önce adet kanaması geçiren bir kadının 3 ay veya daha uzun süren bir dönemde adet görmemesi halidir.¹¹⁴

4. İfadenin Kur'an Açısından Ele Alınışı

A. Kur'an'da Evlilik İçin Koşulan Şartlar

A.1. Nikah Çağı ve Rüşd

En-Nisā' sureninin 2. ayetinde yetimlerin mallarının kendilerine verilmesi emredilmektedir. 6. ayette ise nikâh çağına kadar yetimlerin sınanması ve nikâh çağına girdiklerinde, yani rüşde erdiklerinde mallarının kendilerine verilmesi istenmekte, dolayısıyla 2. ayette, mallarının kendilerine verilmesi gereken yetimlerin rüşde erenler olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim surenin 3. ayetinde, kendileriyle evlenilmesi söz konusu olan yetimlerin 2. ayette malları kendilerine verilen, yani 6. ayete göre rüşde ermiş yetimler olduğu görülür. "Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece iyi tutumla yaklaşın..." mealindeki el-En'ām suresinin 152 ile el-İsrā' suresinin 34. ayetleri de konuya açıklık getirmektedir.¹¹⁵ Bu iki ayette rüşd çağına kadar yetimlerin mallarına iyilikle muamale edilmesi emredilmektedir. En-Nisā' suresinin 6. ayetinde de evlilik çağına dek yani rüşde erinceye kadar aynı şeyler emredildiğine göre bu ayetlerde geçen "eşuddeh = ائده" kelimesi ile rüşd aynı anlama gelmektedir. Kur'an'ın evlilik çağı olarak rüşdü esas aldığı söyleyebiliriz.

A.2. Mehir Yükümlülüğü

En-Nisā' suresinin 23. ve 24. ayetlerinde evlenilmesi yasak olan kadınlar sayıldıktan sonra "Bunlar dışında kalan kadınları, namuslu yaşamınız ve zinadan kaçınmanız şartıyla mallarınızı vererek eş olarak almanız size helal kılınmıştır" buyrulmuştur. Buradaki "en tebtēgū = ان تبتغوا" ifadesinin faili evlenecek erkeklerdir. Malını kullanma yetkisine yani rüşde sahip olmayanlar için böyle bir ifade kullanılamaz. Bu surenin 6. ayeti buna mânîdir. Burada evlenecek kadın da kendi malında tasarruf yetkisine sahip

¹¹⁴ American Academy of Pediatrics & American College of Obstetricians and Gynecologists, "Menstruation in Girls and Adolescents: Using the Menstrual Cycle as a Vital Sign," *Pediatrics* 118:5 (2006), s.2247.

¹¹⁵ Ayette geçen ائده ifadesiyle rüşdün kastedildiğine dair bkz. eş-Şevkānī, *Fethu'l-Kādīr*, c.2, s.177; Komisyon, *et-Tefsīru'l-Vasīf* (Kahire, 1977), c.3, s.1357; Tañtāvī, *et-Tefsīru'l-Vasīf li'l-Kur'āni'l-Kerīm* (Kahire: Dāru'l-Ma'ārif, tsz.), c.5, s.219; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili* (sadeleştirilmiş baskı, İstanbul, tsz.), c.3, s.547; Vehbe Zuḥaylī, *et-Tefsīru'l-Munīr* (Beyrut: Dāru'l-Fikri'l-Mu'āşır, 1991), c.8, s.104.

olmalıdır. Yüce Allah bu surenin 4. ayetinde şöyle buyurmuştur: “Kadınlara mehirlerini cömertçe verin. Eğer ondan gönül hoşluğuyla size bir şey bağışlarsa onu afiyetle yeyin.” Mehir de bir mal olduğu için kadının o mehri alıp sahiplenmesi reşit olmasına bağlıdır. Gönül hoşluğuyla yapacağı bağışın geçerliliği de ancak reşit olması halinde geçerlidir. Nitekim el-Bakara suresinin 229. ve en-Nisā’ suresinin 19. ayetlerinde de evli kadınlar, kendi malları üzerinde tasarrufa yetkili kadınlar olarak tanımlanmıştır. Bütün bu ayetler gösteriyor ki, eşlerden her biri malları üzerinde tasarruf yetkisine sahip reşit kimseler olmalıdır. Nikâh anından itibaren evli kişi vasfını kazandıkları için nikâh esnasında reşit olmaları zorunludur. Nikahın tarafı olabilmesi için, yukarıda anlatılan mali yetkinlik ve yeterlilik şartının, en-Nisā’ suresinin 5. ve 6. ayetlerinde sözü edilen mal velayetinin küçüklerin evlendirilmesi hususunda da geçerli olacağına hükmederek yerine getirilebileceğinin düşünülmesi, sorunun çözümü açısından hiçbir anlam ifade etmeyecektir.¹¹⁶

A.3. Namusluluk

Evlenecek çiftlerin “*muḥşan*” ve “*muḥşana*” yani namuslu olmaları Kur’an’ın olmazsa olmaz şartlarındandır. En-Nisā’ suresinin 25. ayetinde hür *muḥşana* kadınlarla evlenmeye güç yetiremeyenlerin, cariyelerle evlenebilecekleri belirtilmekte, bu cariyelerin iffetli olmaları, zina etmemeleri, dost tutmamaları gibi özellikleri olmasından, fuhuş yapmaları durumunda takınılacak tavırdan ve tüm bunların günaha düşmekten korkanlar için olduğundan bahsedilmektedir. Ayette zikredilen tüm bu durumlar, evlilik çağına ulaşmamış bir küçük için düşünülemez. Bu özellikler erkek ve kadında da müşterektir. Yine en-Nūr suresinin 3. ayetinde zina eden adamın zina eden veya müşrik kadınla, zina eden kadının da zina eden veya müşrik bir erkekle evlenebileceğinden bahsedilmektedir. Zina ve şirk fiilinin küçüğe nisbeti düşünülemez.

A.4. Sevgi Bağı

El-Bakara suresinin 221. ayetinde, iman etmedikçe müşrik kadın ve erkekle evlenmemesi, bunlara duygusal yakınlık hissedilse (ولو اعجبكم) bile bunların mümin erkek ve kadına tercih edilmemeleri emredilmektedir. Hiçbir çocuğun evlilik ve cinsel ilişki bağlamında bir erkek veya kadına duygusal yakınlık hissettiği düşünülemez. Evlilik bağlamında duygusal yakınlığın konu edinildiğini en-Nisā’ suresinin 3. ayetinde de (ما

¹¹⁶ İki konu arasında yapılan kıyasın değerlendirilmesine dair bkz. Fatih Orum, “Kur’an Işığında Küçüklerin Evlendiril(eme)mesi Meselesi,” *İ. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2009), ss.149-150.

(طاب لكم) görmekteyiz. Burada, yetimlerin haklarına riayet hususunda emin olunmaması halinde duygusal yakınlığın söz konusu olabileceği kadınlarla evlenilebileceği belirtilmektedir. Buradaki “hoşa gitme” çocuklar için düşünülemeyeceğine göre, ayetin başındaki yetimlerin küçükleri de kapsadığı iddia edilemez.

B. Kur'an'da Talâk İçin Koşulan Şartlar

Eṭ-Ṭalâk suresinin ilk ayetlerine göre boşama hakkı erkeğe verilmiştir. Karısını boşamak isteyen erkekten, boşamayı, karısının iddetini gözeterek yani eşinin temiz olduğu dönemde yapması ve boşadıktan sonra da âdet döngüsünü takip etmesi istenmiştir. Bu, boşamaya konu olan kadının, âdet göreceği yaşta olmasını gerektirir. Rüşd şartı da düşünüldüğünde buluş çağının dahi yeterli olmadığı görülecektir. Kocası tarafından boşanan kadının boşama iddetini açık bir fuhuş yapması hariç kocasının evinde geçirmesi de istenmektedir. Bu, evli çiftlerin müstakil bir yuvaya sahip olmalarını en azından buna güç yetirecek mali özgürlüğe sahip olmalarını gerektirir. “Açık fuhuş yapma” kaydının olması da boşanan çiftlerin çocuk yaşta olamayacağını gösterir.¹¹⁷

5. İfadenin Fıtrat Açısından Ele Alınışı

El-Aḥzâb suresinin 49. ayetiyle eṭ-Ṭalâk suresinin 4. ayeti beraberce düşünüldüğünde لم يحضن ifadesiyle kastedilenin küçükler olamayacağı anlaşılır. Zira cinsel ilişki olmaksızın boşama olduğunda iddet gerekmiyorsa ve çocuklarla da fitraten ilişki kurulamayacağına göre eṭ-Ṭalâk suresinin 4. ayetinde geçen söz konusu ifadenin kapsamına çocuklar girmez.¹¹⁸

Öte yandan küçüklerin evlendirilmesinin kamu vicdanı tarafından algılanışı, ele alınışı ve bu algının ulusal ve uluslararası hukuka yansması da konunun fitri yönünü ortaya çıkarması açısından önemlidir. Bu bağlamda, TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun 13/05/2009 tarihli ikinci toplantısında, Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Alt Komisyonun oluşturulmasına karar verilmesi neticesinde TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun 13/05/2009 tarihinde aldığı 4 sayılı kararına dayanarak aynı tarihte çalışmalarına başlayan Alt Komisyonun hazırladığı rapor konuyla ilgili dikkat çekici tespitlerde bulunmaktadır.

¹¹⁷ Konuyla ilgili olarak bkz. Abdulaziz Bayındır, *Kur'an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar* (İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2010), s.226 vd.

¹¹⁸ Abdulaziz Bayındır'ın tebliğ müzakeresi, *İlahiyat Fakülteleri I. İslam Hukuk Ana Bilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyon Toplantısı ve İslam Hukuk Usulünün Problemleri Sempozyumu Bildirileri* (Çorum, 2004) içinde, s.45 vd.

Raporda, küresel ölçekte kabul edilen görüşe göre, 18 yaş altının “çocuk” ve bu yaştan önce yapılan evliliklerin de “erken evlilik” olarak değerlendirildiği bildirilmektedir. Rapora göre, halen ülkemiz genelinde yapılan her dört evlilikten biri, bazı bölgelerimizde ise her üç evlilikten biri çocuk evliliği şeklinde gerçekleşmektedir. Raporda, erken yaşta yapılan evliliklerin kadınların toplumdaki eşitsiz konumunu pekiştirdiği ve hayat tercihlerini azalttığını, kadınları eğitimsizlik, yoksulluk, cahillik ve bağımlılık kısır döngüsüne hapseden bu evliliklerin onların geleceğe dair hayallerini de ellerinden aldığı, erken yaşta yapılan evliliklerin bir çocuk hakkı, kadın hakkı ve insan hakkı ihlali olduğu kabul edilmiştir.

Raporun dikkat çektiği 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun “Çocukların cinsel istismarı” başlıklı 103. maddesine göre;

(1) Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismar deyiminden;

a) On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,

b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, anlaşılır.

(2) Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(3) Cinsel istismarın üstsoy, ikinci veya üçüncü derecede kan hısımları, üvey baba, evlat edinen, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren veya koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan diğer kişiler tarafından ya da hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle veya birden fazla kişi tarafından birlikte gerçekleştirilmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(4) Cinsel istismarın, birinci fıkranın (a) bendindeki çocuklara karşı cebir veya tehdit kullanmak suretiyle gerçekleştirilmesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(5) Cinsel istismar için başvuru olan cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olması halinde, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

(6) Suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması halinde, onbeş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur.

(7) Suçun mağdurun bitkisel hayata girmesine veya ölümüne neden olması durumunda, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.”

Rapor, kanun metninde çocukların cinsel istismarı fiillerinin suç olarak tanımlandığına, erişkin kişilere karşı işlenen fiiller açısından cinsel saldırı ifadesinin kullanılmasına rağmen, çocuklar açısından cinsel istismar ifadesinin kullanıldığına dikkat çekmektedir.

Birleşmiş Milletlerce 1979 yılında kabul edilen ve Türkiye'nin 1985 yılından bu yana taraf olduğu “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”nin 16. maddesine göre, “Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dâhil gerekli tüm önlemler alınacaktır.”

Küçüklerin evlendirilmesinin fitrî engellerinden biri de sağlıkla ilgili tespitlerdir. Yukarıda sözü edilen rapor, konunun bu yönüne de dikkat çekmekte, erken yaşta evliliklerin çoğu zaman erken annelik anlamına geldiğini, çocukların vücutları henüz hamilelik ve doğum stresini kaldıracak kadar olgunlaşmadığı için de erken yaşta gebelik ve yapılan doğumların anne ve bebek için tehlike oluşturduğunu bildirmektedir. Yine raporda, çocukluktan erişkinliğe geçiş sürecini ifade eden adolesanların, gebe kalmaları halinde tıbbi açıdan riskli gruba girdikleri, 15-19 yaş arasındaki genç kadınların doğum sırasında yaşamlarını kaybetme riskinin yirmili yaşlardaki kadınlara oranla iki ile beş kat daha fazla olduğu bildirilmektedir.

Rapora göre, hamilelik, bir adolesan için ciddi psikolojik etkilenimlere neden olabilmekte, adolesan dönemde bir genç kızda anne olabilecek bedensel gelişme tamamlanmadığı gibi doğacak çocuğa bakabilecek ve bu yükü kaldıracak bilgi birikimi ve sorumluluk bilinci de gelişmemektedir. Bu nedenle adolesan annelerde emosyonel stres ve sosyal sorunlar daha yoğun yaşanmakta ve bu sorunlar doğal olarak bebeği, aileyi ve toplumu etkilemektedir. Rapor, adolesan anneler ve bebeklerinde karşılaşılan tıbbi ve psikososyal sorunları şöyle göstermektedir:¹¹⁹

¹¹⁹ Raporla ilgili ayrıntılar için bkz. “Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor,” s.20. Bkz. http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf

Adolesan (Ergen) Anneler ve Bebeklerinde Karşılaşılan Tıbbi ve Psikososyal Sorunlar		
	Tıbbi	Psikososyal
Anneler	Vücut ağırlığı artışının yetersiz olması Şişmanlık, vücut ağırlığında aşırı artış Preeklampsi Anemi Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar Baş-pelvis uyumsuzluğu Ağır hemorajiler Doğum sonrası sorunlar Sık gebelik Genel iyilik halinin bozulması Anne ölümleri	Öğretim kurumlarına devam etmeme Sosyal aktivitelerde sınırlılık İş fırsatlarının kaybı Yoksulluk Boşanma ve ayrılma Sosyal izolasyon Stres/depresyon Madde kullanımı Sık gebelik
Bebekler	Düşük doğum ağırlığı Prematüre doğum Ani bebek ölümü sendromu Akut enfeksiyonlar Kazalar Bebek ölümleri	Gelişme geriliği İstismar Davranış bozuklukları/madde kullanımı Okul başarısızlığı ve okulu bırakma İşsizlik/yoksulluk İstenmeyen gebelik

Tablo 1. Adolesan Anneler ve Bebeklerinde Karşılaşılan Sorunlar

Öte yandan raporda, toplumsal olarak olgunlaşmamış bireyler olarak tanımlanan adolesanların, bu yaşta evlenmeleri halinde, arkadaşlarından kopma, özgüven eksikliği, toplumsal faaliyetlere katılımdan uzaklaşma gibi sonuçlar ortaya çıkabileceği, ayrıca ruhsal ve bedensel gelişimin tamamlanmamış olmasının, bu çocuklarda çeşitli hastalıklara ve psikolojik rahatsızlıklara yol açabildiği bildirilmektedir. Kayıp çocukların kaybolma sebeplerinden en önemlisinin, erken yaşta yapılan evlilikler olduğunu belirtilen rapor, bu evliliklerin intiharlara da sebep olduğuna dikkat çekmektedir.¹²⁰

6. Sonuç

Gelenekte küçüklerin, velileri tarafından evlendirilebileceği konusunda neredeyse tam bir mutabakat olduğu rahatlıkla söylenebilir. Klasik kaynaklarda, bu hükmü temellendirme bağlamında pek çok delilden bahsedilmekteyse de bu çalışmada ele aldığımız delil eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayeti, hatta bu ayette geçen bir ifade ile sınırlı olmuştur. Gelenekte sözü edilen ayette geçen لَمْ يَجْزُنْ وَاللَّائِيْ ile ifadeyle küçüklerin iddetinin

¹²⁰ Raporla ilgili ayrıntılar için bkz. "Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor," http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf.

düzenlendiği, şer'an iddetin sebebinin nikah olmasından dolayı da kız çocuğunun evlendirilmesinin tasavvur edilebileceği düşünülmüştür.

Çalışmada görüldüğü üzere, gelenekte ilgili ayet, nikahın ve talakın şartlarını ortaya koyan diğer ayetler dikkate alınmadan küçüklerin evlendirilmesi meselesiyle ilişkilendirilmiştir. Aslında bu, geleneksel fıkıh ve tefsirin müzmin sorunudur. Birkaç istisna dışında, ilgili ayetin el-Ahżāb suresinin 49. ayetiyle dahi irtibatı kurulmamıştır. Konuyla ilgili olarak el-Ahżāb suresinin 49. ayetini de dikkate alanlar ise, bu ayetin, eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen *لَمْ يَحِضْنَ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ* ifadesine yüklenen klasik düşünceyi hükümsüz bırakmaması için *halvet-i sahîha* gibi bir kavramdan bahsetmek zorunda kalmışlardır. Bu durum, nasıl bir usûl sorunuyla karşı karşıya olduğumuzun dikkat çekici bir örneğidir.

Eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen *لَمْ يَحِضْنَ وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ* ifadesiyle kastedilenin, Kur'an'ın çeşitli ayetlerinden hareketle küçükler olmadığı anlaşılmaktadır. Bu tespitin sonraki aşaması ise söz konusu ifadeyle kastedilenin kimler olduğunu tespittir. Bu bağlamda insanlık tecrübesi ve de bu tecrübenin tıbbî literatüre yansıyan kavramları önem arzetmektedir. Çalışmamızda yer verdiğimiz, kadınların âdet durumları ile ilgili olarak iki tıbbî kavramın, ayetteki ifadeyle irtibatı olduğu düşünülmüştür. Bunlardan ilki, âdet görme yaşına gelmiş olmasına rağmen âdet görmeyen kızların durumunu ifade eden *primer amenore*; diğeri de daha önce âdet gören bir kadının, 3 ay veya daha uzun süren bir dönemde âdet görmemesi durumunu ifade eden *sekonder amenore* kavramıdır.

Kur'an, kocası tarafından boşanan hamile kadının iddetinin, çocuğunu doğuruncaya kadar; ileri yaş sebebiyle âdetten kesilenin ve âdet görmeyen kadınların iddetinin de üç ay olduğunu bildirmiştir. Bu durumda el-Bağara suresinin 228. ayetinde, üç *kur*' iddet beklemesi gereken kadınlar âdet gören kadınlardır. Âdet gören kadınları, düzenli ve düzensiz âdet görenler yahut âdet döngüsü normal ya da normalin dışında olan kadınlar olarak çeşitli tasniflere tabi tutsak bile âdet görüyor olmaları, bu kadınların iddetlerinin *kur*'a (âdet döngüsüne) göre düzenleneceğini gösterir. Çünkü bunlar ne ileri yaş sebebiyle âdetten kesilmiş, ne de eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen "hayız görmeyen" kadınlar kısmına girmektedir. Dolayısıyla, 45 günden uzun 21 günden kısa olan âdet döngüleri tıbbî literatürde normal dışı kabul edilse de sonuç itibarıyla bu kısma giren kadınlar âdet gören kadınlardır ve boşama esnasında üç *kur*' beklemeleri gerekmektedir. Mesela, 20 günde bir âdet döngüsünü tamamlayan kadın ortalama iki ay içinde üç *kur*'unu tamamlamış olacaktır. Esasında bu durum, âdet döngüsü normal olan

kadınlar için de tasavvur edilebilir bir durumdur. Mesela, âdet döngüsü 28 gün olan bir kadın, kocası tarafından, kendisiyle ilişkiye girilmemiş temiz olduğu dönemin son günü boşansa, bu kadın ortalama iki ay sonra iddetini tamamlamış kabul edilecektir. Âdet döngüsü uzun olan, mesela bir *kur*'u 45 günde tamamlayan bir kadın da ortalama dört buçuk ay iddet beklemek zorunda kalabilecektir. Bu kadın, kendisiyle ilişkiye girilmemiş temizlik döneminin son günü kocası tarafından boşansa ortalama üç ay iddet bekleyecektir.

Et-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen *وَاللَّائِي لَمْ يَحِضْنَ* ifadesine, âdet görme yaşına gelmiş olmasına rağmen âdet görmeyen, ama evlenmiş ve boşanmış kadınların girmesi uygun gözükmektedir. Mesela yirmili yaşlarda olan, hiç âdet görmemiş bir kadın evlenebilir. Bu kadın kocası tarafından boşandığında, âdet görmeyen kadınlar kapsamına girdiği için üç ay iddet bekler. Bu durumdaki bir kadının, boşandığında, hamile olma sebebiyle âdet görmüyor olma ihtimali iki şekilde neticeye bağlanabilir. İlki, kadının hamile olduğu tespit edildiğinde, kadının iddetinin çocuğunu doğurması ile bitecek olmasıdır. İkincisi de, kadının hamile olmadığının tespit edilmesi halinde üç ay iddet beklemesidir. Hamile olmadığını tespit etmek için geçen süre, bu üç ayın içine dahil edilir. Mesela bu kadın ayın beşinde boşansa ve hamile olmadığı, sonraki ayın on beşinde tespit edilse, beklemesi gereken üç kamerî ayın kırk gününü geçirmiş kabul edilecektir. Çünkü hamile olmadığını tespit etmek için geçirilen sürede, hamile olmadığı yani üç aylık iddetinin ayın beşinde başladığı tespit edilmiş olur. Çünkü tespit süresinin iddete eklenmemesi, bunun istismarına kapı aralayabilir. El-Bakara suresinin 228. ayeti gereği bu konuda kadının beyanatı bağlayıcı kabul edilir. Üç aylık iddetini beklerken bu kadın âdet görmeye başlasa iddet süresinde yeni bir düzenlemeye gidilmez. Bu durumda eski durumun devamı yani kamerî ay hesabına göre iddetini tamamlaması gerekir. Boşama sürecinin başladığında cari olan durum esas alınmalıdır. Ayrıca kadının âdet görüyor ve kişisel bir âdet döngüsüne sahip kabul edilmesi için ard arda en az üç âdet döngüsü geçirmiş olması gerekli olmalıdır. Belli olan bir durum var iken belirsiz bir durum dikkate alınmamalıdır. Öte yandan tekrar bir düzenlemeye gidilmesi, mesela üç aylık iddetini bitirmek üzere iken âdet görmeye başladığı için yeni baştan üç *kur*' iddet beklemesine hükmedilmesi bir takım sıkıntılara sebebiyet verecektir. Mesela, ay hesabına göre iddet beklerken âdet gören ve iddeti âdet döngüsüne göre yeni baştan düzenlenen bir kadının, bu yeni süreç tamamlanmadan tekrar âdet görmemeye başlaması ve bu kısır döngünün

uzunca bir süre devam edebilme ihtimali ve bunun gerçekleşmesinin, taraflar için bir belirsizlik ve de çeşitli zorluklar anlamına geleceği açıktır.

Eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetinde geçen وَاللَّيْ لَمْ يَحْضُنْ ifadesine, âdet görüyor iken yani kişisel bir âdet döngüsüne sahip iken çeşitli sebeplerle âdet görmemeye başlayan ve bu durum devam ederken kocası tarafından boşanan ya da kocası tarafından boşandığında böyle bir durumla karşı karşıya gelen kadın da girer. Âdet görüyor iken yani kişisel bir âdet döngüsü var iken, âdet görmemeye başlayan bir kadının kocası tarafından boşandığında öncelikle hamile olup olmadığı tespit edilmelidir. Hamile olduğu tespit edildiğinde bu kadının iddeti çocuğu doğurunca biter. Hamile olmadığı tespit edildiğinde bu tespit için geçirilen süre de üç aya dahil edilir. Kadının ileri yaş sebebiyle âdetten kesilmiş olma ihtimalinin sonuca bir etkisi olmayacaktır. Çünkü hamile olmadığı tespit edilen bu durumdaki bir kadın her ne şekilde olursa olsun kameri ay hesabına göre iddet bekleyecektir. Ay hesabına göre iddet beklerken âdet görmeye başlayan kadının iddeti için yeni bir düzenleme yapılmamalı, üç ayı tamamlaması beklenmelidir. Bu durumdaki kadın, bir rahatsızlık sebebiyle âdet görmeyen kadın olarak kabul edilir.

Kocası tarafından boşandığında normal âdet döngüsü olan yani âdet gören kadın üç *kur*' üzerinden iddet beklerken âdet görmemeye başlarsa, kadının kocası tarafından boşandığı an dikkate alınmalıdır. El-Baḳara suresinin 228. ayetinde üç *kur*' beklmeleri gerekenlerden “*muṭallaḳāt* = kocası tarafından boşanan kadınlar” şeklinde söz ediliyor. Bu, iddetin boşama süreci ile başladığını dolayısıyla o andaki durumun dikkate alınması gerektiğini gösterir. Eṭ-Ṭalāk suresinin 4. ayetini de bu şekilde anlamamız gerekir. Boşandığındaki durum ne ise hüküm ona göre verilmelidir. Boşandığında âdet görüyor ise *kur*'a göre iddet bekler. Görmemeye başladığında da geri kalan süre öncekilere göre takdir edilebilir. Bu takdir yapılırken kadının kişisel tecrübesi dikkate alınmalı, onun beyanı bağlayıcı kabul edilmelidir. Ayetteki “hayız görmeyenler” ifadesine emzirme ya da lohusalık gibi sebeplerle âdet görmeyenler de girer. Bu kadınlar boşandığında âdet görmüyorlarsa iddet buna göre düzenlenir. İddet beklerken âdet görmeye başlarlar ise yeni bir düzenlemeye gidilmez.

KAYNAKÇA

Aḳmed b. Ḳanbel, eṣ-Şeybānī. *Musnedu'l-İmām Aḳmed b. Ḳanbel*. [Beyrut]: Dāru'l-Fikr, tsz.

- American Academy of Pediatrics & American College of Obstetricians and Gynecologists. "Menstruation in Girls and Adolescents: Using the Menstrual Cycle as a Vital Sign," *Pediatrics* 118:5 (2006), ss.2245-50.
- Atay, Hüseyin. *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. Ankara: Sek Yayınları, 1995.
- Azimli, Mehmet. "Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı," *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 16:1 (2003), ss.28-37.
- Babay, Z. A., M. H. Addar, K. Shahid, N. Meriki. "Age at Menarche and the Reproductive Performance of Saudi Women," *Annals of Saudi Medicine* 24:5 (2004), ss.354-356.
- Badrinath, P., S. Ghazal-Aswad, D. Parfitt, N. Osman. "Cultural and Ethnic Barriers in Conducting Research: Factors Influencing Menarche in the United Arab Emirates," *Saudi Medical Journal* 25:11 (2004), ss.1626-1630.
- Bata, M. S. "Age at Menarche, Menstrual Patterns, and Menstrual Characteristics in Jordanian Adolescent Girls," *International Journal of Gynaecology and Obstetrics* 119:3 (December 2012), ss.281-283.
- Bayındır, Abdulaziz. "Tebliğ Müzakeresi," *İlahiyat Fakülteleri I. İslam Hukuk Ana Bilim Dalı Eğitim-Öğretim Meseleleri Koordinasyon Toplantısı ve "İslam Hukuk Usulünün Problemleri" Sempozyumu* (Çorum, 2004) içinde, ss.47-49.
- *Kur'an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları, 2010.
- el-'Aynī, Bedruddīn Ebū Muḥammed Maḥmūd b. Aḥmed. *'Umdetu'l-Kārī Şerhu Şaḥīḥi'l-Buḥārī*. Kahire, 1972.
- el-Begāvī, Ebū Muḥammed Muḥyī's-Sunne Ḥuseyn b. Me'sūd. *Me'ālimu't-Tenzil*. Riyad, 1997.
- el-Beydāwī, el-Kāḏī Nāşiruddīn Ebū Sa'īd 'Abdullāh b. 'Umer b. Muḥammed eş-Şīrāzī. *Envāru't-Tenzil ve Esrāru't-Te'vīl*. Beyrut, 2000.
- el-Beyhakī, Ebū Bekr Aḥmed b. Ḥuseyn b. 'Alī. *es-Sunenu'l-Kubrā*. Mekke, 1995.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'anı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, tsz.
- el-Buḥārī, Muḥammed b. İsmā'īl. *el-Cāmi'u's-Şaḥīḥ*. Kahire, 1400.
- Coşkun, Selçuk. "Hadislerin Tarihe Arzı'nın Uygulamadaki Bazı Problemleri: Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme," *EKEV Akademi Dergisi* 8:20 (2004), ss.177-196.
- Çantay, Hasan Basri. *Kuran-ı Hakim ve Meali Kerim*. İstanbul: Risale Yayınları, 1993.
- Çeker, Orhan. "Halvet," *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.15, s.384.
- Davudoğlu, Ahmed. *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali*. İstanbul: Çile Yayınları, 1981.
- Döndüren, Hamdi. *Evensel Çağrı Kur'an-ı Kerim*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2005.
- Dönmez, İbrahim Kafı, Mustafa Çağrı, Sadreddin Gümüş. *Kur'an Yolu: Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB, 2004.
- Ebū Dāvūd Suleymān b. el-Eş'aş es-Sicistānī. *Sunenu Ebī Dāvūd*. Tah. M. Muḥyiddīn 'Abdulḥamīd. Beyrut: Dāru'l-Fikr, tsz.
- Ebū Ḥayyān el-Endelusī, Eşiruddīn Muḥammed b. Yūsuf el-Ceyyānī. *Tefsiru'l-Baḥri'l-Muḥīṭ*. Beyrut, 2001.
- Ekerbiçer, H. C., M. Çelik, H. Kiran, G. Kiran. "Age at Menarche in Turkish Adolescents in Kahramanmaraş, Eastern Mediterranean Region of Turkey," *The European Journal of Contraception and Reproductive Health Care* 12:3 (2007), ss.289-293.
- El Dosoky, M., F. Al Amoudi. "Menarcheal Age of School Girls in the City of Jeddah, Saudia Arabia," *Journal of Obstetrics & Gynaecology* 17:2 (1997), ss.195-1988.
- Eliaçık, R. İhsan. *Yaşayan Kur'an: Türkçe Meal/Tefsir*. İstanbul: İnşa Yayınları, 2007.
- Erul, Bünyamin. "Hz. Aişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz Mu? On Dokuz Mu?" *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 19:4 (2006), ss.637-649.

- Eryarsoy, M. Beşir ve Ahmed Ağırakça. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. İstanbul: Buruc Yayınları, 2004.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*. Terc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk. İstanbul, 1996.
- Evliyaoğlu, Olcay, M. Alikafifoğlu, O. Ercan. "Ergenlerde Menstrüel Döngü Bozukluklar," *Türk Pediatri Arşivi Dergisi* 45:1 (Mart 2010), ss.6-12.
- Fleischman, A. ve C. Gordon. "Adolescent Menstruel Abnormalities," F. Lifshitz (ed.), *Pediatric Endocrinology* (New York: Informa Healthcare USA, Inc., 2007) içinde, ss.349-63.
- Golden, N. H. ve J. L. Carlson. "The Pathophysiology of Amenorrhea in the Adolescent," *Annals of the New York Academy of Sciences* 1135 (June 2008), ss.163-178.
- el-Ḥaṭīb eş-Şirbīnī, Muhammed b. Ahmed. *Sirācu'l-Munir*. Beyrut, tsz.
- el-Ḥāzin, 'Alā'uddīn 'Alī b. Muḥammed b. İbrāhīm el-Bağdādī. *Tefsīru'l-Ḥāzin*. Beyrut, 1979. *Hukuk-i Aile Kararnamesi ve Esbāb-ı Mūcibe Lāyihası*. İstanbul: Matbaa-i Orhaniyye, 1336.
- İbn Ebī Zemenīn, Ebū 'Abdullāh Muḥammed b. 'Abdullāh b. 'İsā. *Tefsīru'l-Ḳur'āni'l-'Azīz*. Kahire, 2002.
- İbn Hacer el-'Askalānī, Ebū'l-Faḍl Şihābuddīn Ahmed b. 'Alī. *Fethu'l-Bārī bi-Şerhi Şahīhi'l-Buḥārī*. Kahire, 1978.
- İbn Ḥazm, Ebū Muḥammed 'Alī b. Ahmed b. Sa'īd ez-Zāhirī. *el-Muḥallā*. Beyrut: Dāru'l-Āfāki'l-Cedīde, tsz.
- İbn Keşir, Ebū'l-Fidā' 'İmāduddīn İsmā'īl b. 'Umer. *Tefsīru'l-Ḳur'āni'l-'Azīm*. Kahire, 2005.
- İbn Kudāme, Ebū Muḥammed 'Abdullāh b. Ahmed b. Muḥammed. *el-Muğnī*. Beyrut, 1405.
- İbn Māce, Ebū 'Abdullāh Muḥammed b. Yezīd el-Ḳazvīnī. *Sunenu İbn Māce*. Kāhire, tsz.
- İbn Nuceym, Zeynuddīn b. İbrāhīm b. Muḥammed. *el-Baḥru'r-Rā'ik Şerhu Kenzi'd-Deḳā'ik*. Beyrut, tsz.
- İbnu'l-'Arabī, Ebū Bekr Muḥammed b. 'Abdullāh. *Aḥkāmū'l-Ḳur'an*. Beyrut, tsz.
- İbnu'l-Cevzī, Ebū'l-Ferac 'Abdurrahmān b. 'Alī b. Muḥammed el-Bağdādī. *Zādu'l-Mesīr fī İlmi'l-Tefsīr*. Beyrut, tsz.
- İbnu'l-Humām, Kemāluddīn Muḥammed b. 'Abdulvāhid. *Fethu'l-Ḳadīr*. Beyrut: Dāru'l-Fikr, tsz.
- İslāmoğlu, Mustafa. *Hayat Kitabı Kur'an: Gereççeli Meal-Tefsir*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2010.
- İsbir, Muhammed Sa'īd ve Bilāl Cunejdī. *eş-Şāmil Mu'cem fī 'Ulūmi'l-Luḡati'l-'Arabīyye ve Muştalahātihā*. Beyrut, 1985.
- el-Kāsānī, 'Alā'uddīn Ebū Bekr b. Mes'ūd. *Bedā'ī'u's-Şanā'ī' fī Tertībi's-Şerā'ī'*. Beyrut: Dāru'l-Kitābi'l-'Arabī, 1982.
- Kısa, Mahmut. *Kısa Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali*. Konya: Armağan Kitaplar, 2012. *Kitābu'n-Nafakāt*. İstanbul, 1917.
- Kiyā el-Herrāsī, Ebū'l-Ḥasen 'İmāduddīn 'Alī b. Muḥammed. *Aḥkāmū'l-Ḳur'an*. Kahire, 1974.
- Komisyon. *et-Tefsīru'l-Vasīṭ li'l-Ḳur'āni'l-Kerīm*. Kahire, 1977.
- Ḳuṭb, Seyyid. *Fī Zilālī'l-Ḳur'an*. [Kahire]: Dāru İhyā'ī'l-Kutubi'l-'Arabīyye, tsz.
- el-Māverdī, Ebū'l-Ḥasen 'Alī b. Muḥammed b. Ḥabīb. *el-Ḥāvi'l-Kebīr*. Beyrut, tsz.
- el-Mavşilī, 'Abdullāh b. Maḥmūd b. Mevdūd. *el-İḥtiyār li Ta'īlī'l-Muḥtār*. İstanbul, 1984.
- el-Merḡmānī, Burhānuddīn Ebū'l-Ḥasen 'Alī b. Ebī Bekr. *el-Hidāye*. Beyrut, 1995.
- el-Meydānī, 'Abdulḡanī al-Guneymī. *el-Lubāb fī Şerhi'l-Kitāb*. İstanbul, tsz.
- Muslim b. el-Haccāc Ebū'l-Huseyn el-Ḳuşeyrī en-Neysābūrī. *Şahīhu Muslim*. Beyrut, tsz.
- en-Nesā'ī, Ebū 'Abdurrahmān Ahmed b. Şu'ayb b. 'Alī. *Sunenu'n-Nesā'ī*. Beyrut, 1992.
- Neyzi, O., H. Alp, A. Orhon. "Sexual Maturation in Turkish Girls," *Annals of Human Biology* 2:1 (Jan 1975), ss.49-59.

- Orum, Fatih. "Kur'an Işığında Küçüklerin Evlendiril(eme)mesi Meselesi," *İ. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2009), ss.139-158.
- Özek, Ali, İbrahim Kafı Dönmez, Mustafa Çağrıçı, Sadreddin Gümüş, Ali Turgut. *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an-ı Kerim Meali: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- Parlak, Salih. *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim Meal-Tefsiri*. İstanbul: 2001 Yayınları, 2001.
- Piriş, Şaban. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*. Kayseri: Arz Yayıncılık, tsz.
- Sadak, Bekir. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlatımı*. İstanbul: Ötügen Yayınları, 1989.
- es-Sa'dī, Abdurrahmān b. Nāşir. *Teysīru'l-Kerīmi'r-Rahmān fī Tefsīri Kelāmi'l-Mennān*. Beyrut, 2000.
- Saffari F., M. Rostamian, N. Esmailzadehha, K. Shariatinejad, T. Karimzadeh. "Pubertal Characteristics in Girls of Qazvin Province," *Iranian Journal of Pediatrics* 22:3 (Sep 2012), ss.392-398.
- Sağır, Abdülhamit. "Kelamcı Fıkıh Usulcülerinin Nesih Anlayışı," Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2007.
- es-Semerķandī, Ebū Bekr 'Alā'uddīn Muḥammed b. Aḥmed. *Tuhfetu'l-Fuķahā'*. Beyrut, 1993.
- Semiz S., F. Kurt, D. T. Kurt, M. Zencir, O. Sevinç. "Pubertal Development of Turkish Children," *Journal of Pediatric Endocrinology and Metabolism* 21:10 (2008), ss.951-961.
- es-Serahsī, Ebū Bekr Muḥammed b. Aḥmed. *el-Mebsūt*. Beyrut, 1989.
- Sirācuddīn 'Usmān. *Hidāyetu'n-Naḥv*. Karaçi, 1978.
- eş-Şevkānī, Muḥammed b. 'Alī. *Neylu'l-Evṫār*. Beyrut: Dāru'l-Cīl, 1973.
- *Fethu'l-Kadīr*. Beyrut: Dāru'l-Fikr, 1983.
- eş-Şeybānī, Muḥammed b. Ḥasen. *el-Cāmi'u's-Şağīr (en-Nāfi'u'l-Kebīr isimli şerh ile birlikte)*. Beyrut: 'Ālemu'l-Kutub, 1986.
- eṫ-Ṭaberī, Ebū Ca'fer Muḥammed b. Cerīr. *Cāmi'u'l-Beyān*. Beyrut, 1992.
- Ṭantāwī, Muḥammed Seyyid. *et-Tefsīru'l-Vasīṫ li'l-Kur'āni'l-Kerīm*. Kahire: Dāru'l-Ma'ārif, tsz.
- et-Tirmizī, Ebū 'İsā Muḥammed b. 'İsā b. Sevra. *el-Cāmi'u's-Şaḥīḫ Sunenu't-Tirmizī*. Beyrut, tsz.
- Tüzüner, Abdullah Âtuf. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. İstanbul, 1973.
- Vana, Liliana. *Yahudilikte Kadın*. Terc. Mehmet Aydın. Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2013.
- Varlı, Mustafa. *Türkçe Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâl ve Anlamı*. İstanbul: Esmâ Yayınları, tsz.
- Yasdıman, Hakkı Ş. "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler," *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2002), ss.97-121.
- Yavuz, Ali Fikri. *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali Alisi*. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1984.
- Yavuz, Yunus Vehbi. "Äyise," *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.4, s.253.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili Yeni Mealli Türkçe Tefsir*. İstanbul: Matbaai Ebuzziya, 1936.
- Yücel, Abdullah. *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*. İstanbul: Zaman Yayıncılık, tsz.
- ez-Zemaşerī, Ebū'l-Kāşim Maḥmūd b. 'Umer. *el-Mufaşşal fī Şan'ati'l-İ'rāb*. Beyrut, 1993.
- Zuḥaylī, Vehbe. *el-Fıķhu'l-İslāmī ve Edilletuh*. Dimeşķ, 1989.
- *et-Tefsīru'l-Munīr*. Beyrut: Dāru'l-Fikri'l-Mu'āşir, 1991.

"Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor,"

http://www.tbmm.gov.tr/komisyona/kefe/docs/komisyona_rapor.pdf

